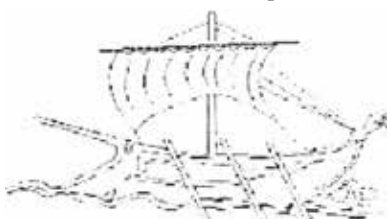

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Των σπουδαστών
του τμήματος Πολιτικών και Δομικών Έργων
της Σχολής Τεχνολογικών Εφαρμογών
του Τ.Ε.Ι. Πειραιά:

Τσούρτος Αναστάσιος (35262)
&
Σπυρόπουλος Σπυρίδων (35229)

Με θέμα:

Μελέτη του Αρχαίου λιμανιού της Ανθηδόνας,
επινηίου των Αρχαίων Θηβών Βοιωτίας και
προτάσεις προστασίας και ανάδειξης.

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2010

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τόπος που ζούμε είναι γεμάτος ιστορία και αρχαία κληρονομία. Μια Ελλάδα που δεν μπορεί να αντέξει τα τόσα ευρήματα, να τα αναδείξει, να τα αναστηλώσει και να τα προστατεύσει. Ένα από αυτά είναι το Αρχαίο λιμάνι της Ανθηδόνας, επιπέδου των Αρχαίων Θηβών Βοιωτίας. Σε ένα πανέμορφο τόπο τα λίγα απομεινάρια σε τρέχουν σε δόξες του παρελθόντος. Εμείς προσπαθούμε με τη μελέτη και τις προτάσεις μας να σταματήσουμε το χρόνο, να αξιοποιήσουμε το χώρο και να γευτούμε κάτι από το τότε!!!

ABSTRACT

The place where we are living is full of history and ancient heritage. Our country Greece is very powerless to afford all these ancient findings. Also, it may be possibly very weak to reconstruct and to protect its treasure. One of these ancient heritages is the port of Anthidona. This port belongs to the ports of Ancient Thebes, Viotia. It is located in a beautiful place where the few remnants lead you in the glories of the past. The purpose of this project is to make the appropriate proposals for Anthidonas port, firstly to develop the port and the surrounding area and secondly to offer again the wisdom of the ancient time.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
Περίληψη.	1
Abstract.	2
Περιεχόμενα.	3
Λίστα με εικόνες .	5
Λίστα με πίνακες.	7
Ευχαριστίες.	8
Κεφάλαιο 1	
«Εισαγωγή στην Ιστορία της Ανθηδόνας»	9
1.1. Προέλευση ονόματος.	9
1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή.	9
1.3. Το λιμάνι.	15
1.4. Τα Βυζαντινά χρόνια.	15
1.5. Η Ελληνική Επανάσταση.	16
Κεφάλαιο 2	
«Το λιμάνι»	17
2.1. Σύγχρονες έρευνες και αναφορές.	17
2.2. Περιγραφή του πυθμένα του λιμανιού.	21
2.3. Η διαδεδομένη τεχνική του χτισίματος.	23
2.4. Το υλικό της οικοδομής.	25
2.5. Τα παραθαλάσσια τείχη.	26
2.6. Η στερέωση της όχθης.	28
2.7. Η είσοδος το λιμάνι.	28
2.8. Η λεκάνη.	30
2.9. Η κεντρική κατασκευή.	30
2.10. Η επισώρευση χαλικιού.	32
2.11. Ο βόρειος πόλος.	34
2.12. Νότια προβλήτα.	36
2.13. Χρονολόγηση κτιριακού αποθέματος..	38
2.14. Ιστορική κατακλείδα λιμανιού.	38
2.15. Κεραμεική.	42

Κεφάλαιο 3 «Το σήμερα»

		44
3.1.	Η πόλη στις μέρες μας.	44
3.2.	Η περιοχή και τα τείχη της πόλης.	44
3.3.	Τα υπολείμματα των κτιρίων.	46

Κεφάλαιο 4 «Το οδοιπορικό»

48

Κεφάλαιο 5 «Προτάσεις ανάδειξης και ανάπλασης του λιμανιού »

59

5.1.	Σύγχρονες έρευνες και αναφορές.	59
5.2.	Προτάσεις βελτίωσης του συγκοινωνιακού.	59
5.3.	Προτάσεις στάθμευσης των οχημάτων.	60
5.4.	Προτάσεις φωτισμού του λιμανιού.	61
5.5.	Προτάσεις ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς του χώρου.	61
5.6.	Προτάσεις υγιεινής.	62
5.7.	Προτάσεις ανάπλασης του περιβάλλοντα χώρου.	63

Κεφάλαιο 6 «Σχέδια για την υλοποίηση των προτάσεων ανάδειξης του λιμανιού»

67

«Επίλογος»

69

«Βιβλιογραφία»

70

«Παράρτημα»

72

A1 Πηγές και επεξηγήσεις.

72

ΛΙΣΤΑ ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

- Εικόνα 1 : Αρχαίος χάρτης της Βοιωτίας
Εικόνα 2 : Η περιοχή γύρω από το λιμάνι
Εικόνα 3 : Γεωγραφικός χάρτης της περιοχής της Ανθηδόνας
Εικόνα 4 : Χάρτης της περιοχής της Ανθηδόνας
Εικόνα 5: Το λιμάνι σήμερα
Εικόνα 6 : Αεροφωτογραφία του χώρου της αρχαίας Ανθηδών.
Εικόνα 7 : Η Αρχαία Ανθηδόνα
Εικόνα 8: Η νότια προβλήτα του σήμερα
Εικόνα 9 : Η νότια προβλήτα του παρελθόντος
Εικόνα 10 : Η διαδεδομένη τεχνική χτισίματος
Εικόνα 11: Ο χρωματισμός των αρχαίων πετρωμάτων
Εικόνα 12: Ο χρωματισμός των αρχαίων πετρωμάτων όταν έρχονται σε επαφή με το θαλασσινό νερό
Εικόνα 13: Τα υπολείμματα του σήμερα (παραθαλάσσιο τείχος).
Εικόνα 14: Τα αρχαία πετρώματα στην είσοδο του λιμανιού
Εικόνα 15 : Αποτύπωση του λιμανιού
Εικόνα 16 : Ανατολικός λιμενοβραχίονας
Εικόνα 17 : Οι αυλακώσεις
Εικόνα 18 : Τρόπος χτισίματος της προβλήτας
Εικόνα 19 : Ο βόρειος λιμενοβραχίονας (I)
Εικόνα 20: Ο βόρειος λιμενοβραχίονας (II)
Εικόνα 21: Η νότια διασωθείσα προβλήτα.
Εικόνα 22: Οι χονδροειδής πέτρες
Εικόνα 23: Η κάτοψη και τομή της νότιας προβλήτας
Εικόνα 24: Αρχαίος χάρτης Βοιωτίας
Εικόνα 25 : Η Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στα Λουκίσια
Εικόνα 26 :Θραύσμα από αμφορέα (I)
Εικόνα 27 : Θραύσμα από αμφορέα (II)
Εικόνα 28 : Τα κοκκινωπά βράχια στη βορειοανατολική πλευρά

- Εικόνα 29: Η δυτική πλευρά της Ακρόπολης ή μαγούλας όπως είναι σήμερα
- Εικόνα 30: Ευρήματα από την ανασκαφή του Rolfe
- Εικόνα 31: Πινακίδα εισόδου στην περιοχή
- Εικόνα 32: Τα βαρέλια τοποθετημένα στο λιμανάκι
- Εικόνα 33: Βαρκούλες αραγμένες στο λιμανάκι
- Εικόνα 34: Πρώτη όψη του λιμανιού
- Εικόνα 35: Δεύτερη όψη του λιμανιού.
- Εικόνα 36: Η Βόρεια Εύβοια-Θέα (I)
- Εικόνα 37: Η Βόρεια Εύβοια-Θέα (II)
- Εικόνα 38: Η δύση του ηλίου σε διαδοχικές φάσεις (I)
- Εικόνα 39: Η δύση του ηλίου σε διαδοχικές φάσεις (II)
- Εικόνα 40: Πανοραμική φωτογραφία από το υψηλότερο σημείο της ακρόπολης
- Εικόνα 41: Βραχώδης ακτή
- Εικόνα 42: Ο στενός χωμάτινος δρόμος γύρω από το λιμάνι
- Εικόνα 43: Χώρος με αρχαία ευρήματα (Μαγούλα)
- Εικόνα 44: Χώρος έτοιμος προς θεμελίωση
- Εικόνα 45: Χώρος με αρχαία ευρήματα μετά από εκσκαφή
- Εικόνα 46: Αρχαία ευρήματα κάτω από το χωμάτινο εγκαταλειμένο χώρο
- Εικόνα 47: Αρχαία ευρήματα
- Εικόνα 48: Η εκσκαφή
- Εικόνα 49 :Πρόταση για σχέδιο πεζόδρομου
- Εικόνα 50: Προτεινόμενη θέση για καφετέρια-εστιατόριο-αναψυκτήριο
- Εικόνα 51: Θέα από την προτεινόμενη θέση για την κατασκευή καφετέρια εστιατορίου-αναψυκτηρίου.
- Εικόνα 52: Πρόταση για σχέδιο κυλικείου.
- Εικόνα 53: Προτεινόμενη θέση για την κατασκευή μουσείου,parking,αμφιθέατρο, κυλικείο (Α' οπτική γωνία).
- Εικόνα 54: Προτεινόμενη θέση για την κατασκευή μουσείου,parking,αμφιθέατρο, κυλικείο (Β' οπτική γωνία).
- Εικόνα 55: Τοπογραφικό διάγραμμα περιοχής λιμανιού.

ΛΙΣΤΑ ΜΕ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1 : Συγκεντρωτικός πίνακας για τη στάθμη του νερού το 1996.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε την κυρία Βιδάλη Ιωάννα για το ενδιαφέρον της και την καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας Πτυχιακής εργασίας καθώς και τον κύριο Εξαρχάκο Γεώργιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΗΔΟΝΑΣ»

1.1. Προέλευση ονόματος.

Ανθηδών είναι το μέρος που δίδει άνθη. Η πόλη κατά τον Πausανία πήρε το όνομα της από τον βασιλιά Άνθο ή την νύμφη Ανθηδόνα ή τον μουσικό Άνθη. Η πόλη Ανθηδών τοποθετείται χρονικά στο 1180 π.χ. Η πόλη συμμετείχε με τις άλλες Ευβοϊκές πόλεις στην εκστρατεία εναντίον των Τρώων. Αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν ότι η πόλη ήκμασε κατά το 60-70 π.Χ.

Εικόνα 1 : Αρχαίος χάρτης της Βοιωτίας.

1.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή.

Οι πληροφορίες που έχουμε από την Ιστορία για την περιοχή είναι διασκορπισμένες και κάπως θολές. Πολλοί φιλόσοφοι προσπάθησαν να

προσεγγίσουν την εικόνα της αρχαίας Ανθηδόνας, όμως κανείς δεν κατάφερε να την ολοκληρώσει επιτυχώς. Κάποιες από τις μαρτυρίες τους αναφέρονται πιο κάτω. Η περιοχή της αρχαίας Χαλίας (δηλ. της σημερινής Δροσιάς) κατοικείτο από ανθρώπους που ασχολούνταν κυρίως με την αλιεία και η ζωή τους ήταν συνυφασμένη με τις τρεις μεγαλύτερες πόλεις που βρίσκονταν τριγύρω: τη Χαλκίδα, τη Μυκαλυσσό (κοντά στη σημερινή Ριτσώνα) και τέλος την Ανθηδόνα που βρισκόταν στην παραλία της σημερινής Κοινότητας Ανθηδόνας (Λουκίσια). Στην περιοχή φημολογείται ότι υπήρχαν ναοί αφιερωμένοι στην Δήμητρα και τον Διόνυσο καθώς και ιερό μαντείο.

Η Ανθηδόνα ήταν πλούσια και ευημερούσα πόλη, με όμορφα μνημεία και κυρίως πολύ σπουδαία ναυπηγεία αφού κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και επί Θηβαϊκής ηγεμονίας παρατηρείται οικονομική άνθιση της Βοιωτίας και των γύρω περιοχών. Έτσι η Ανθηδόνα εξελίσσεται σε επίνειο των Θηβών. Το 364π.Χ οι Θηβαίοι ψήφισαν « την ναυπήγηση 100 τριήρων και την κατασκευή δύο νεωρίων εις Ανθηδόνα και Κρεισιν ». Η Ανθηδόνα ήταν παρούσα και στην Τρωική εκστρατεία όπως αναφέρει και ο Όμηρος και έχει μακρά και αξιόλογη ιστορία μέχρι τους Ρωμαϊκούς χρόνους, οπότε κατεστράφη εκ θεμελίων και έκτοτε έσβησε οριστικά. Ένας από τους σπουδαιότερους λόγους ευημερίας της πόλης ήταν τα εργαστήρια βαφικής που διέθετε, όπου παρασκευάζονταν τα πανάκριβα πορφυρά ενδύματα. Η πορφύρα παραγόταν από τον βρασμό οστράκων τα οποία αφθονούσαν στην περιοχή και οι κάτοικοι πρέπει να ήταν εξειδικευμένοι στην αλιεία αυτών των οστράκων που τους προσέφερε ένα σπουδαίο εισόδημα. Η υπερβολική αλίευση ή ίσως και κάποια ασθένεια είχε σαν αποτέλεσμα την εξαφάνιση αυτών των κοχυλιών με το κατακόκκινο σαν αίμα χρώμα και σήμερα μόνο κάποια απομεινάρια τους βρίσκουμε διάσπαρτα στις γύρω παραλίες.

Αναφορές για την αρχαία Ανθηδόνα βρίσκουμε στον Όμηρο (Ιλιάδα Β',στιχ.498,500) στον Στράβωνα (Βιβλ.Θ'404,ίι), στον Πausανία («Αττικά» κεφ.23,3) και τον Θουκυδίδη (Βιβλ.Ζ' 29,30). Η φυλή που κατοίκησε την περιοχή ήταν μάλλον οι Ίωνες ενώ οι πρώτοι αλιείς των κοχυλιών της

πορφύρας Φοινικικά φύλα: «Μετά του Κάδμου ήλθον εις Θήβας και Φοίνικες αλιείς των κόγχων της βαφικής πορφύρας και μεθ'αυτών υφανταί και βαφείς ...».

- **Μαρτυρία του γεωγράφου και ιστορικού Στράβωνα.**

Από τον γεωγράφο και ιστορικό **Στράβωνα** πληροφορούμαστε ότι στην περιοχή μεταξύ Δροσιάς και Λουκισίων που σήμερα οι ντόπιοι την ονομάζουν «Σωρό» ή «Τζιούμπα του Σωρού» ,υπήρχε πόλη με το όνομα Σαλγανεύς. Το όνομα ανήκει στον ιδρυτή αυτής Σαλγανέα, που δολοφονήθηκε από τον Περσικό στόλο επειδή εσφαλμένα θεωρήθηκε ότι ο τελευταίος παραπλάνησε τους Πέρσες στην προσπάθεια τους να βρουν διέξοδο προς τον Σαρωνικό κόλπο. Στο Αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών παραδόθηκαν αντικείμενα και εργαλεία που βρέθηκαν στις ανασκαφές στην περιοχή. Στους πρόποδες του λόφου Κτυπάς, υπάρχει ο λόφος του Σαλγανέα, βασιλιά της πόλης Σαλγανεύς, ο οποίος υπήρξε οδηγός του Μεγαβάτη, Αρχιναυάρχου του Ξέρξη.

Η πόλη Ανθηδών ήταν κτισμένη στην τοποθεσία Μαγούλα. Ονομάζεται και Γλαύκου Πήδημα. Η παράδοση λέει ότι ο Γλαύκος, γενάρχης των Θηβών, πρόγονος των Ανθηδονίων, έφαγε χόρτα και για τη σωτηρία του πήδησε στη θάλασσα και μεταμορφώθηκε σε δαίμονα Μάντη που έλεγε το μέλλον. Η πόλη υπήρξε από το 300 π.χ. μέλος της Βοιωτικής Ομοσπονδίας. Επίσης, ο **Στράβωνας** περιγράφει την Βοιωτία ως τη μοναδική και ανεπανάληπτη περιοχή της Ελλάδας για το γεγονός της ύπαρξης πολλών λιμανιών και πολλών δέντρων που ήταν φυτεμένα στην παράκτια περιοχή, αναφέρεται σε δρόμους που οδηγούν προς τη δύση , το νότο και την ανατολή. Η Ανθηδόνα και το Σαλγκάνιο περιγράφονται ως λιμάνια της βοιωτικής ακτής η οποία έχει θαλάσσιες διασυνδέσεις με το βορρά.

Εικόνα 2 : Η περιοχή γύρω από το λιμάνι.

✓ **Μαρτυρία από τον ιστορικό Όμηρο.**

Η παλαιότερη αναφορά στην Ανθηδόνα έγινε από τον **Όμηρο**, ο οποίος την περιγράφει ως τη μακρύτερη πόλη της Βοιωτίας ... 'Ανθηδόνα τ' εσχατόωσαν¹...

✓ **Μαρτυρία από τον φιλόσοφο Ηρακλείδη.**

Η πρώτη και πιο ολοκληρωμένη διασωζόμενη περιγραφή έγινε από τον **Ηρακλείδη** ο οποίος αναφέρει ότι η πόλη κείται στην ακτή ευβοϊκού κόλπου, 160 στάδια από τη Θήβα και 70 στάδια από τη Χαλκίδα. Όχι μεγάλη σε έκταση αλλά έχει μια αγορά φυτεμένη με δέντρα και περικλείεται με μια διπλή στοά. Είναι πλούσια σε κρασί και ψάρι, αλλά έχει λίγο καλαμπόκι λόγω του ότι το χώμα είναι φτωχό, (ένα σχόλιο το οποίο είναι αξιοσημείωτο στη σημερινή κατάσταση, γιατί το χώμα είναι γόνιμο σε αντίθεση με τότε και παράγει καλαμπόκι, φρούτα και λαχανικά). Οι κάτοικοι είναι μνημένοι στο ψάρεμα, για οστρακοειδή, ψάρια και σφουγγάρια. Είναι αδύνατοι και δουλεύουν συνεχώς στη θάλασσα. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι καπετάνιοι σε μικρά πλοία και ναυπηγοί που δεν ανήκουν σε καμία στεριά. Ο Ηρακλείδης τελειώνει το κεφάλαιο με την περιγραφή του παραλιακού

δρόμου από την Ανθηδόνα προς τη Χαλκίδα και τον χαρακτηρίζει λείο και εύκολο².

✓ **Μαρτυρία από Έλληνα περιηγητή και γεωγράφο του 2ου αι. ,
Παυσανία.**

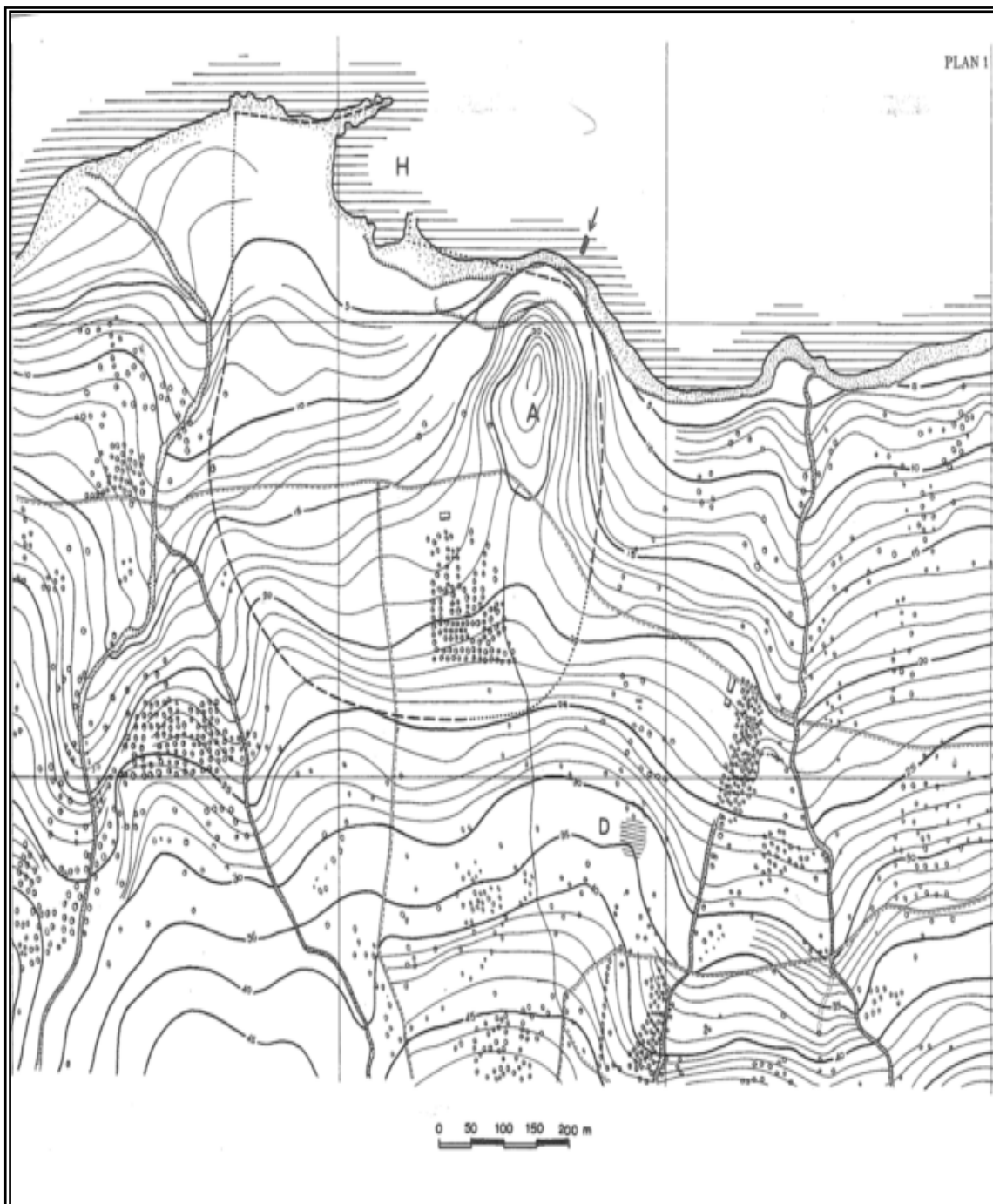
Ο **Παυσανίας** περιγράφει την Ανθηδόνα ως κειτόμενη στους πρόποδες του βουνού Μεσσαπίου , δυτικά στον Εύριπο. Αναφέρει το ναό των Καβειρών , περίπου στη μέση της πόλης, το ναό της Δήμητρας και γειτονικά σε αυτόν το ναό της Περσεφόνης και το ναό του Διονύσου έξω από την πόλη που βρίσκεται στην πλευρά προς την ξηρά , επίσης στην εξέδρα του Γλαύκου στη θάλασσα. Ωστόσο δεν κάνει καμία αναφορά για το λιμάνι³.

✓ **Μαρτυρία από τον φιλόσοφο Αθηναίο.**

Ο **Αθηναίος** ασχολήθηκε με την άποψη του Αρχίστρατου ότι η Ανθηδόνα παράγει και ανατρέφει μεγάλα ψάρια όπως οι μπακαλιάροι και οι μουρούνες και αναφέρεται σε ένα χόρτο ή βοτάνι με το οποίο τρέφονταν ο Γλαύκος. Επίσης αναφέρεται στο κρασί της Ανθηδόνας το οποίο δεν είχε κατακάθια και μια ειδική σοδειά την οποία αποκαλούσαν « Ανθεδονία », όπως αναφέρεται στον Αριστοτέλη.

✓ **Μαρτυρία από τον αρχαίο Έλληνα ιστορικό, μεγάλο βιογράφο και φιλόσοφο Πλούταρχο.**

Ο **Πλούταρχος** επισημαίνει πως η αναφορά μπορεί να γίνεται για την Ανθηδονία , το άλλο όνομα της Καλαβρίας, και ότι μπορεί να μην είναι για τη Βοιωτική Ανθηδόνα, οπότε ισχυρίζεται ότι η πόλη δεν ήταν πλούσια σε κρασί. Αυτό δεν συμβαδίζει με την περιγραφή του Ηρακλείδη. Ίσως η αμπελουργία να μειώθηκε στην Ανθηδόνα κατά τη διάρκεια της εποχής του Πλούταρχου κι έτσι αυτός διστάζει να αποδεχτεί αυτή την διερμηνεία που πιθανώς να ήταν και σωστή.

Εικόνα 3 : Γεωγραφικός χάρτης της περιοχής της Ανθηδόνας.

1.3. Το λιμάνι.

Η Αρχαία πόλη Ανθηδών υπήρξε εξαιρετικό λιμάνι και σύνδεσμος Ευβοίας και Βοιωτίας. Εδώ τα καράβια των Αρχαίων Φοινίκων άραζαν και μετέφεραν τα όστρακα "πορφύρια" για την παραγωγή της περίφημης βαφικής ύλης. Βαθιά θρησκευόμενοι, λάτρεις της θεάς Δήμητρας και της Περσεφόνης της κόρης της, καθώς και του θεού Διονύσου. Η παράδοση αναφέρει ότι από το λιμάνι της Ανθηδόνας αναχώρησε η "**Αργώ**" για την εκστρατεία που έφερε το χρυσόμαλλο δέρας. Στο λιμάνι της ναυπήγησε ο Επαμεινώνδας του οποίου τα πλοία επιχείρησαν να καταστρέψουν την Αθήνα. Τη μεγάλη του καταστροφή υπέστη το 86 π.Χ. από τον Λεύκιο Κορνήλιο Σίλα. Από τότε δε μπόρεσε να ανακτήσει την παλιά αίγλη παρά τις προσπάθειες των κατοίκων.

Εικόνα 4 : Χάρτης της περιοχής της Ανθηδόνας.

1.4. Τα Βυζαντινά χρόνια.

Στα Βυζαντινά χρόνια παρατηρούνται πολλές επιδρομές βαρβάρων και η Βοιωτία με τις γύρω περιοχές πέφτουν σε οικονομικό μαρασμό. Στα έτη 1350-1418 αλβανικά φύλα μετακινούνται προς την Νότια Ελλάδα και πολλά από αυτά εγκαθίστανται στη Βοιωτία. Στα 1460 έχουμε την κάθοδο των Τούρκων στην περιοχή της Βοιωτίας. Λίγα μόνο αγροτικά κτήματα δόθηκαν ως τιμάρια και αυτά ήταν τα χωριά Χάλια, Βαθύ και Γεραλή. Η δήμευση εύφορων εδαφών

που γίνονται τιμάρια κάνει τη ζωή των χωρικών αφόρητη. Τα χωριά αυτά παρέμειναν και μετά την απελευθέρωση τιμάρια μέχρι και το 1890, οπότε με τον πολυχρόνιο αγώνα εξαγοράστηκαν παρά των κατοίκων, οι οποίοι έως τότε εργάζονταν σε αυτά ως κολλήγοι. Η γλώσσα που επικρατεί στην περιοχή είναι η Αρβανίτικη γλώσσα, ενώ διδακτήρια γίνονται τα μοναστήρια. Η πιο πρόσφατη αναφορά στην περιοχή χρονολογείται από τον 6^ο αιώνα μ. Χ. και αναφέρει δύο πιθανές προελεύσεις για την ονομασία της Ανθηδόνας. Είχε πάρει ως αδιαμφισβήτητο αποδεικτικό στοιχείο ότι η περιοχή συνέχιζε ακόμα και τότε να είναι κατειλημμένη. Η δεύτερη αναφορά προάγει ένα ισχυρότερο αποδεικτικό στοιχείο από τον Ιεροκλή ο οποίος γράφοντας υπό τον Ιουστινιανό, αναφέρει την Ανθηδόνα ως μια από τις 79 πόλεις στη πρόνοια της Ελλάδας ή της Αχαΐας. Για την πόλη δεν ξαναέγινε αναφορά ύστερα από αυτή την ημερομηνία.

1.5. Η Ελληνική Επανάσταση.

Κατά την Ελληνική Επανάσταση η περιοχή γίνεται πεδίο μάχης και αιματηρών συγκρούσεων. Αξιόλογες προσωπικότητες στον αγώνα ήταν ο Βασ. Μπούσγος, Κώστος Βόγκλης ή Σαρρής, Γιώργος Γκέλης, Νικ. Κριεζώτης, ΑΘ. Σκουρτανιώτης κ.α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 «ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ»

Εικόνα 5 : Το λιμάνι σήμερα.

2.1. Σύγχρονες έρευνες και αναφορές.

Πολλαπλές έρευνες και αναφορές έγιναν από διάφορους ερευνητές ώστε να μπορέσουν να προσεγγίσουν και να περιγράψουν το αρχαίο λιμάνι της Ανθηδόνας. Κάποιες από αυτές είναι οι ακόλουθες :

1. Ο πρώτος σύγχρονος ερευνητής που επισκέφθηκε την περιοχή ήταν ο **Colonel Leake**. Αυτός δημοσίευσε μια μικρή περιγραφή της περιοχής, που παραπέμπει στα τείχη της πόλης, την ακρόπολη και τα τείχη της, τους δύο μόλους και τις αποβάθρες στην ακτή του λιμανιού με τους προστατευτικούς τείχους. Ο **Leake** ερμήνευσε τα κτήρια στην αποβάθρα ως ένα ναό και το ότι τα υπολείμματα των τειχών του βορείου μόλου

διατηρούνται στο χείλος του βράχου και πιθανώς σε ένα τοίχο, τη συνέχεια του τείχους της πόλης. Αυτός παραπέμπει επίσης σε ένα μικρό αμμώδες νησάκι κοντά στο τέλος του βορείου μόλου, μέσα στο λιμάνι. Υποστηρίζει επίσης ότι το νησάκι και ο ναός βρίσκονται εκτός των τειχών της πόλης. Το σχεδιασμένο πλάνο (εικόνα 3) που επισυνάπτει είναι ανακριβές, ειδικά όσον αφορά τη γραμμή του τείχους της πόλης και τη θέση του μόλου συγκριτικά το ένα με το άλλο, προς την αποβάθρα στη θέση του λιμανιού και την ακρόπολη. Την περιοχή αργότερα επισκέφθηκε ο **Ulrich** και ο **Ross**, αλλά οι περιγραφές τους πρόσθεσαν λίγες μόνο πληροφορίες σχετικά με την περιοχή.

2. Το Μάρτιο του 1889 ο **J. C. Rolfe** από το αμερικάνικο σχολείο της Αθήνας διεξήγαγε μια ανασκαφή τριών εβδομάδων στην Ανθηδόνα, τη μοναδική και πρώτη που διενεργήθηκε στην περιοχή. Τέσσερις περιοχές πέρασαν από έλεγχο. Η πρώτη και πιο σημαντική ήταν αυτή της αποβάθρας στην ακτή του λιμανιού, την οποία κατάφερε να την περιγράψει λεπτομερώς. Οι εμφανιζόμενες αυλακώσεις στην επιφάνεια των βράχων έχουν δυο πιθανές εξηγήσεις κατά τον ερευνητή Rolfe. Η πρώτη είναι ότι οι αυλακώσεις χρησιμοποιήθηκαν στη στερέωση στη σειρά από πέτρες που βρίσκονταν από πάνω και η δεύτερη ότι απλώς εξυπηρετούσαν στο να αφήνουν το νερό να απορρέει όταν τα κύματα έφταναν πάνω στην αποβάθρα, πρέπει να επαληθευτεί αν όντως η αποβάθρα ήταν στο ύψος που παρουσιάζεται. Πίσω από την αποβάθρα αποκαλύφθηκαν τρεις παράλληλες θεμελιώσεις τειχών. Ο Rolfe υποστηρίζει την άποψη ότι ανήκουν σε μια ελεύθερη κατασκευή της αποβάθρας, μάλλον η διπλή στοά γύρω από την αγορά παραπέμφθηκε από τον Ηρακλείδη και με μια πιθανή είσοδο οδηγούσε από την αποβάθρα στο ανατολικό τέλος. Περαιτέρω στην ενδοχώρα ο Rolfe βρήκε ένα κτήριο με τεμάχια από μωσαϊκό, για το οποίο υποστήριξε ότι προερχόταν από την ρωμαϊκή εποχή^{4,5,6}. Η δεύτερη περιοχή ήταν η χαμηλότερη ταράτσα/βεράντα στη βόρεια πλευρά της ακρόπολης, όπου τα δοκιμαστικά χαρακώματα αποκάλυψαν μόνο δύο τοίχους. Η τρίτη περιοχή ήταν ένας λόφος έξω

από τα τείχη της πόλης νοτιοανατολικά. Τα θεμέλια ανακαλύφθηκαν από μια μικρή κατασκευή που είναι σχεδόν αντίκρου στην ανατολή, αυτή ο Rolfe τη θεωρεί ως ένα διατηρημένο ναό του Διονύσου που διατηρήθηκε και από τον Πausanias. Εκεί κοντά υπάρχει ένα επιφανειακό επίπεδο, μια συλλογή από χάλκινα σκεύη και εργαλεία και βρέθηκαν μαζί με μια μεγάλη ποσότητα από φύλλα χαλκού και χάλκινη σκωρία. Ο Rolfe υπέθεσε ότι αυτή η συλλογή ανήκε σε κάποιον τεχνίτη χάλκινων εργαλείων, και πρόσφατες έρευνες και πολύ περισσότερο παρόμοια ευρήματα κάπου αλλού επιβεβαίωσαν αυτή την εκδοχή⁷. Μια τέταρτη δοκιμασία, σε έναν χαμηλό λόφο στα ανατολικά της πόλης όπου βρέθηκαν αρχιτεκτονικά θραύσματα και μια ιερή θρησκευτική συνοριακή πέτρα, αποκάλυψε έναν μεγάλο αριθμό από βυζαντινούς τάφους⁸.

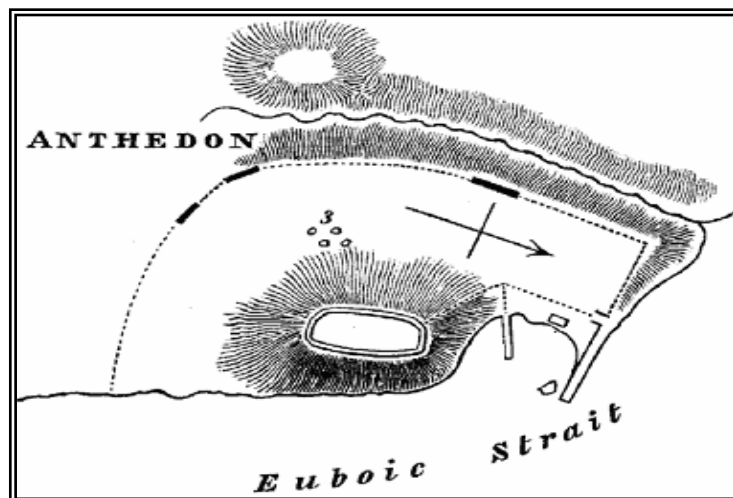
3. Ο Noack, στις έρευνές του για την περιοχή της Μυκηναϊκής πλευράς στην Κοπαΐδα, υποστήριξε ότι υπάρχει η πιθανότητα η Ανθηδόνα να είχε προϊστορικές εγκαταστάσεις, οι οποίες κείτονται στο τέλος ενός προϊστορικού δρόμου που οδηγείται από την Κοπαΐδα. Ίχνη από τον αρχαίο δρόμο βρέθηκαν κατά μήκος της νότιας ακτής από τη λίμνη Παραλίμνη, όπου ο Noack πίστευε ότι είχε βρει εκεί ένα μυκηναϊκό εύρημα.

4. Το άρθρο του G. Hirschfeld σχετικά με την Ανθηδόνα καθώς και η νωρίτερη αναφορά του **Bursian** φαίνονται να είναι βασισμένα σε προγενέστερες περιγραφές περισσότερο παρά σε προσωπική γνώση της περιοχής. Ωστόσο η περιγραφή του **Frazer** είναι βασισμένη σε μια επίσκεψη που έκανε στην περιοχή το Νοέμβριο του 1895 και θεωρείται η καλύτερη περιγραφή από όσες έχουν δημοσιευτεί μέχρι σήμερα⁹. Όπως και ο **Leake** αυτός πίστευε ότι ο βόρειος μόνος χτίστηκε στο χείλος ενός βράχου και ότι στην αρχαιότητα ήταν μπροστά σε ένα οχυρωμένο τείχος. Μορφοποιούσε μια συνέχεια του τείχους της πόλης το οποίο εντόπισε προς τα δυτικά κατά μήκος της ακτής στην βορειοδυτική γωνία του. Έτσι ορθά διατύπωσε την αποβάθρα ως προκυμαία.

Εικόνα 6 : Αεροφωτογραφία του χώρου της αρχαίας Ανθηδών.

5. Η πρώτη έρευνα που έγινε εξ' ολοκλήρου για το λιμάνι ήταν αυτή του **Γεωργιάδη**. Έδωσε μια σύντομη και ανεπαρκή ιστορική σύσταση του βορείου μόλου για τους πυρήνες των σπασμένων λίθων και του ασβεστόλιθου, παραπέμποντας το γεγονός αυτό στα ισχυρά θαλάσσια ρεύματα. Περιγράφει την αποβάθρα και τα εικονογραφεί αυτά σε τμήματα. Εξηγεί για τα αυλάκια ότι ήταν στενά ανοίγματα από ξύλινα δοκάρια και συναγάγει για αυτά μια πρώιμη ημερομηνία για την κατασκευή, όταν το σίδηρο ήταν ακριβό.

Εικόνα 7 : Η Αρχαία Ανθηδόνα.

Πίστευε ότι το τείχος της πόλης κειτόταν κατά μήκος του πίσω μέρους της αποβάθρας. Ο ανατολικός μόλος δεν είχε αναφερθεί καθόλου και το πλάνο του λιμανιού δεν ήταν ικανοποιητικό.

6. Ο **Phillipson** διατυπώνει την άποψη ότι το λιμάνι στην Ανθηδόνα ήταν ένας σημαντικός παράγοντας για τη διάσχιση της Εύβοιας και ότι πιθανώς χρονολογείται από την εποχή του Επαμεινώνδα.

2.2. Περιγραφή του πυθμένα του λιμανιού.

Το αρχικό ύψος της επισώρευσης χαλικιών δεν μπορεί να εξακριβωθεί σε καμία θέση εξαιτίας της φθοράς και της ισοπέδωσης της. Το μόνο σίγουρο είναι ότι υπερέχει των θεμελίων του τείχους του μόλου και πιθανώς ακόμα και της κεντρικής εποικοδόμησης. Τα διατηρημένα ύψη είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους και ανέρχονται στο καλοκαίρι του 1966, όπως δείχνει ο ακόλουθος πίνακας:

Πίνακας 1 : Συγκεντρωτικός πίνακας για τη στάθμη του νερού το 1966.

	Πυθμένας της θάλασσας μπροστά στην επικλινή πλευρά	Ράχη επικλινούς πλευράς	Το εξωτερικό περίβλημα του τείχους
Μέσω βορείου μόλου	-3,40	-2,30	-1,88
ΒΑ τέλος βορείου μόλου	-4,15	-3,40	-2,75
Α τέλος βορείου μόλου	-3,75	-2,60	-2,55
Είσοδος λιμανιού ΒΔ-πλευρά	-3,55	-2,25	—
Είσοδος λιμανιού ΝΑ -πλευρά	-3,80	-1,95	—
Ανατολικός μόλος βόρεια στη μέση	-3,05	-2,30	—
Ανατολικός μόλος νότια στη μέση της σύνδεσης στην κεντρική εποικοδόμηση	-2,50	-2,05	-1,20
Μέση κεντρικής εποικοδόμησης	-2,30	-2,15	—

2.3. Η διαδεδομένη τεχνική χτισίματος.

Η γενική τεχνική χτισίματος είναι κατ' αρχήν όμοια σε όλες τις παραθαλάσσιες πλευρές των οικοδομημένων κτισμάτων στην Ανθηδόνα. Τόσο στο βόρειο μόλο όσο και στη νότια προκυμαία καταγράφονται δυο παράλληλα μακρά τείχη στο μήκος των πλευρών των τειχών, των οποίων οι σωροί των αρμών σκεπάζονται ομαλά λίγο έως πολύ από τα στρώματα που ακολουθούν. Αυτά τα μακρά τείχη είναι ανώμαλα συνδεδεμένα μέσω των επικλινών τειχών, τα οποία δεν είναι σε κάθε περίπτωση κατασκευασμένα σε ορθή γωνία. Οι τετραγωνικοί όγκοι του μακρού και του επικλινούς τείχους είναι μεταξύ τους είτε γαντζωμένοι είτε βιδωμένοι. Η σύνδεση τους κατασκευάζεται περισσότερο με μια ισχυρή υγρή αμμοκονία/σουβά, η οποία βρίσκεται στους σωρούς των περισσευούμενων ογκόλιθων που είναι μετατοπισμένοι στα κενά.

Γενικά οι σωροί ογκόλιθων πορεύονται ευθύγραμμα. Παρατηρούμε επίσης τις επικλινείς συνδέσεις και επίσης τις αραιές συνδέσεις μεταξύ χωριστών ογκόλιθων. Στην επιφάνεια των τετραγωνικών στρωμάτων του μόλου και τη προκυμαίας δεν εξακριβώνεται κάποιος δεσμός σουβά του αποθηκευμένου αρμού. Τα στρώματα που ακολουθούν από κάτω αποχωρούν ως συνέπεια της σκληρής δημιουργίας κρούστας στις εξωτερικές πλευρές τους. Αυτό προκύπτει από την παρατήρηση και είναι μια εκτίμηση.

Τα μακρά και επικλινή τείχη κτίζουν ένα σύστημα μεταξύ δωματίων που βρίσκονται το ένα απέναντι στο άλλο, τα οποία συμπληρώνονται με ένα κροκαλοπαγές πέτρωμα, σύμφυρμα από μεγαλύτερα και μικρότερα χαλίκια και πέτρες κάτω από άφθονη χρησιμοποιημένη αμμοκονία/σουβά.

Εικόνα 8 : Η νότια προβλήτα του σήμερα.

Εικόνα 9 : Η νότια προβλήτα του παρελθόντος.

Εικόνα 10 : Η διαδεδομένη τεχνική χτισίματος.

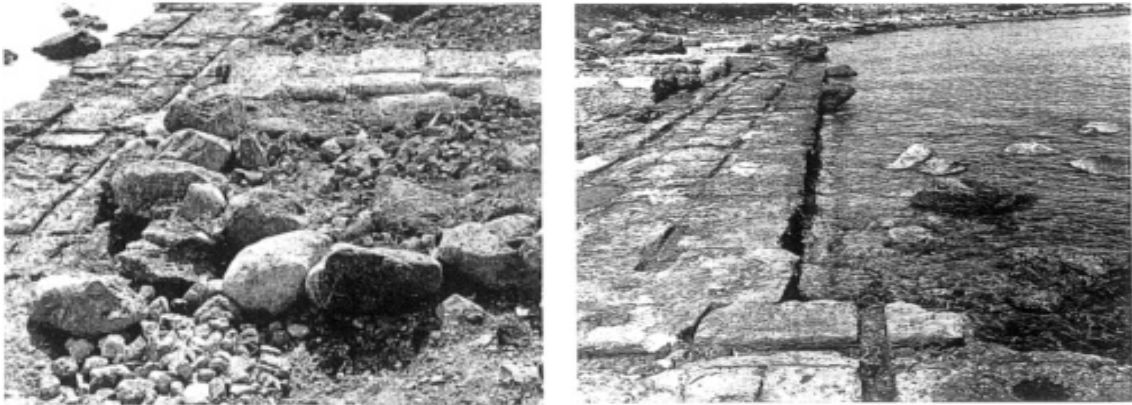
2.4. Το υλικό της οικοδομής.

Ως υλικό της οικοδομής χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο ο ασβεστόλιθος με τον ασπροκόκκινο χρωματισμό και πολύ σπάνιοι αμμόλιθοι. Το υλικό του βράχου της ακρόπολης δε χρησιμοποιήθηκε. Ως συνδετικό μέσο χρησιμοποιήθηκε ένας πολύ δυνατός υγροποιημένος σουβάς, ο οποίος ύστερα από την ανάμειξή του με κεραμίδι και αλεύρι έχει ένα ανοιχτό κόκκινο χρωματισμό.

Εικόνα 11 : Ο χρωματισμός των αρχαίων πετρωμάτων.

Για την στερέωση και το γρήγορο λύσιμο του σουβά αναμείχθηκαν θραύσματα κεραμικού και μικρότερων κεραμεικών¹⁰. Το χρησιμοποιημένο πέτρινο υλικό και ο σουβάς έχουν την ιδιότητα να χρωματίζονται μαύρα όταν έρχονται σε επαφή με το θαλασσινό νερό για αρκετό καιρό. Μόνο οι διαρκώς στεγνοί ογκόλιθοι διατηρούν τον αρχικό χρωματισμό τους.

Εικόνα 12 : Ο χρωματισμός των αρχαίων πετρωμάτων όταν έρχονται σε επαφή με το θαλασσινό νερό.

2.5. Τα παραθαλάσσια τείχη.

Τα παραθαλάσσια τείχη συνδέονται με τη δεξιά γωνία στη δυτική πρόσοψη του δυτικού τείχους που βρίσκεται στην ξηρά. Η γωνία στη σύνδεση καταλαμβάνει ένα πύργο, ο οποίος εδώ χαρακτηρίζεται ως ο δυτικός πύργος του παραθαλάσσιου τείχους¹¹. Τα διατηρημένα υπολείμματα, τα οποία είναι αρκετά λιτά, μας γνωστοποιούν ότι η τεχνική οικοδόμησης και τα χρησιμοποιημένα πέτρινα υλικά είναι ίδια με αυτά στη λεκάνη του λιμανιού και στα κτίσματα ανατολικά από εκεί.

Εικόνα 13 : Τα υπολείμματα του σήμερα (παραθαλάσσιο τείχος).

Ως υλικό της οικοδόμησης εδώ χρησιμοποιήθηκε ο ασβεστόλιθος. Η μπροστινή γωνία του ανατολικού πύργου του παραθαλάσσιου τείχους βρίσκεται σε ένα μεσαίο ύψος νερού 5 m. περίπου απομακρυσμένο από την παραλιακή γραμμή. Από το έργο του τείχους τώρα έχει μείνει ο χαμηλότερος όγκος από τετραγωνικές πέτρες, αυτή βρίσκεται κάτω από ένα χοντρό στρώμα σουβά, ο οποίος ξεπερνάει έμμεσα το βράχο της ακτής. Οι όγκοι του εξωτερικού τείχους είναι αντικατεστημένοι από αρμούς που έχουν καλυφθεί με σουβά, ο οποίος ήταν αναμειγμένος με χοντρό κεραμικό υλικό. Ο θάλαμος του πύργου δείχνει ακόμα τα υπολείμματα της άλλοτε γέμισης από χαλίκια και σουβά. Η έκταση του πύργου δεν μπορεί τώρα να εξακριβωθεί. Τα παραθαλάσσια τείχη είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου καλυμμένα, έτσι κανείς δεν μπορεί να εξακριβώσει αν υφίσταστε ένας ακόμη πύργος.

Ο ανατολικός παραλιακός τοίχος διατηρείται στα ανώτερα ορατά στρώματά του λίγο πιο πάνω από τη σημερινή επιφάνεια της θάλασσας.

Έχει στην ανατολικό-δυτική κατεύθυνση μια έκταση 7,10 m σε ένα βάθος 2,75 m στην προσχώρηση του παραθαλάσσιου μακρού τείχους του βορείου μόλου. Το πάχος των τειχών κυμαίνεται μεταξύ 1,20 m και 1,40 m. Οι ογκόλιθοι από μόνοι τους συνδέουν είτε καλύπτουν τα μακρά και τα επικλινή τείχη με σουβά. Η γέμιση των θαλάμων των πύργων καθίσταται από μια ανάμειξη βαριάς πέτρας και σουβά.

2.6. Η στερέωση της όχθης.

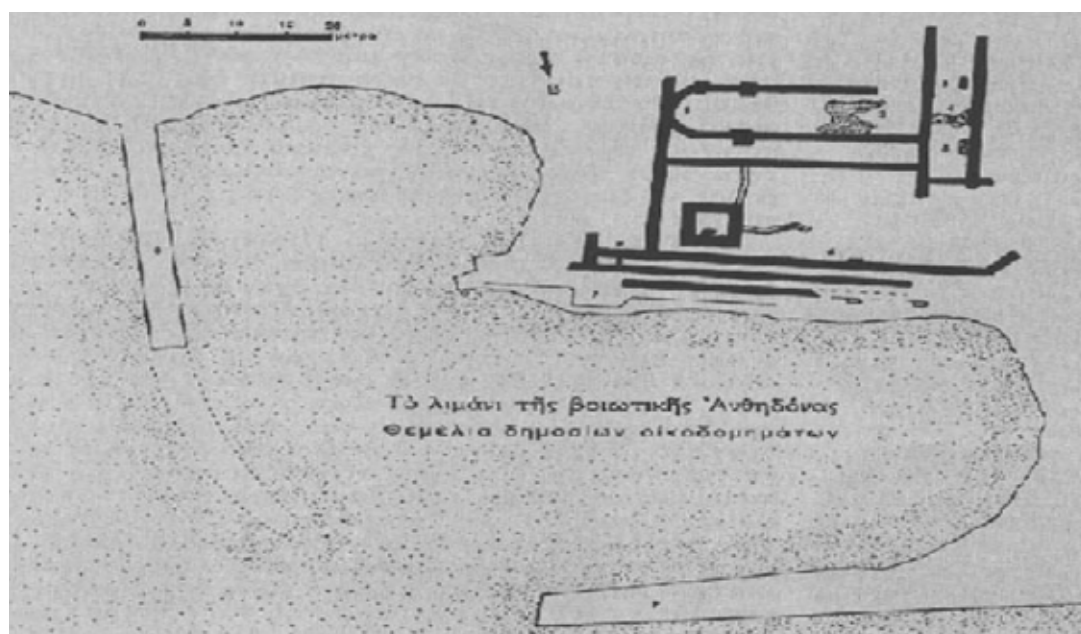
Η στερέωση της όχθης αρχικά δεν καλύπτει μόνο τη συνολική έκταση μεταξύ των παραλιακών τειχών και την ακτογραμμή, αλλά καταλαμβάνει τουλάχιστον 10 m στον δυτικό πύργο των παραλιακών τειχών και το πολύ 30 m προς τη δύση. Μεγάλες συναφείς εκτάσεις παραμένουν μάζα από σουβά οριζόντια σε ένα ύψος περίπου 30 cm. Για τη στερέωση χρησιμοποιούνται χαλίκια και ένας μεγάλος αριθμός από βαριά κεραμικά υπολείμματα. Ο σκοπός της γίνεται κατανοητός αν σκεφτεί κανείς ότι η ακτή στο πλάνο χτίστηκε σε αναφορικά ασθενή βράχο ο οποίος θα μπορούσε να ταραχθεί από τις κυμάνσεις της επιφάνειας της θάλασσας, λόγω της άμπωτης και της παλίρροιας.

2.7. Η είσοδος στο λιμάνι.

Η είσοδος του λιμανιού είναι γεμάτη από ραγισμένες πέτρες στο έδαφος της λεκάνης του. Αυτό το κανάλι έχει στον πυθμένα της θάλασσας πλάτος 4,80 m κατευθύνεται από βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά μέσω του έδαφος. Η επιφάνεια του επιπέδου του καναλιού μειώνεται σήμερα από -1,65 m στην πλευρά του λιμανιού σε -2,40 m στην πλευρά της λίμνης. Αυτή η τάση του εδάφους της θάλασσας δείχνει γραφικά την τάση πρόσκωσης εδάφους της λεκάνης.

Εικόνα 14 : Τα αρχαία πετρώματα στην είσοδο του λιμανιού.

Εικόνα 15 : Αποτύπωση του λιμανιού.

2.8. Η λεκάνη.

Η λεκάνη καλύπτεται περισσότερο μέσω πρόσχωσης από δυτική και νότια κατεύθυνση. Η σύνθεση των διαφορετικών ακόλουθων μακρών ιζημάτων και η βλάστηση αποσαφήνισαν αυτήν την τάση. Αξιοσημείωτη είναι η συνάθροιση κομματιών από κεραμίδια στην πλευρά του λιμανιού του καναλιού και βόρεια. Τα μεγαλύτερα βάθη στην λεκάνη βρίσκονται στα -2,45 m κάτω από το μέσο, του γεμάτου από ραγισμένες πέτρες, εδάφους του ανατολικού μόλου ως το άνοιγμα του καναλιού στην πλευρά του λιμανιού. Αυτό το γεγονός δεν εκπλήσσει πλέον καθώς το ρεύμα του χειμάρρου στην άμπωτη μπορούσε να παρασύρει τα ιζήματα της πρόσχωσης μέσω του καναλιού.

2.9. Η κεντρική κατασκευή.

Εικόνα 16 :Ο ανατολικός λιμενοβραχίονας.

Η κεντρική κατασκευή έχει παραμείνει διατηρημένη μόνο στο δυτικό μέρος της και σε αυτό μόνο αποσπασματικά, το καλύτερα διατηρημένο τμήμα

βρίσκεται κάτω από το νερό. Ξεκινά ανατολικά του ανατολικού μόλου κάπου στην κορυφή της νότιας προβλήτας την βασική κατεύθυνση της οποίας ακολουθεί. Η επέκταση του ανατολικά και δυτικά είναι 42 m, το ανώτερο πλάτος περίπου 9,50 m, οι διατηρημένες σειρές από βράχους ίδιας κορυφής χτίζουν μια συνεκτική επιφάνεια 250 m². Πιθανώς η τοποθεσία του βράχου βρισκόταν αρχικά μέχρι την δυτική κλίση της Ακρόπολης και έπρεπε να μείνει σε σύνδεση με το ανατολικό τμήμα του κόλπου του λιμανιού στο οποίο παρατηρούνται τείχη της πόλης. Ολόκληροι βράχοι στην κατεύθυνση του τείχους είναι στην μορφή του συνδέσμου σταυροειδές σχηματισμένοι, ενώ χάνεται ο σύνδεσμος μέσω της χλωδούς βλάστησης. Πιθανότατα ήταν αρχικά καλυμμένα με κονίαμα το οποίο κατά το πέρασμα των αιώνων ξεπλύθηκε, ενώ δεν αποκλείεται η επέκταση των πίσω αρμών από τη διαβρωτική επίδραση του νερού. Τα μεγέθη των βράχων ποικίλλουν σε μήκος από 1,10 m ως 1,30 m και σε πλάτος 0,50 m ως 0,65 m. Οι αναλογίες είναι ίσες με αυτές των εγκάρσιων τειχών που είναι κάτω από το νερό και των μακρών τειχών στην πλευρά της λίμνης του βόρειου μόλου, διαφέρουν όμως στο μήκος απ' αυτά του ανατολικού τείχους.

Η κατασκευή και η κατεύθυνση του τμήματος της κεντρική κατασκευής που βρίσκεται κάτω απ' το νερό, αντιστοιχούν στο υποθαλάσσιο τμήμα της νότιας προβλήτας, το οποίο είναι πολύ στενότερο. Ανατολικά βρίσκονται δύο κομμάτια από τείχη, τα οποία είναι εν μέρει στο νερό εν μέρει στη στεριά και δεν σχετίζονται με την σειρά βράχων της περιγεγραμμένης κεντρικής κατασκευής. Το δυτικό τείχος είναι μια αγκυλωτή διατηρημένη μάζα από ραγισμένες πέτρες και κονίαμα, στο οποίο ανακατεύονται επίσης κομμάτια τετραγωνισμένων λίθων. Ο βραχίονας στην πλευρά της λίμνης έχει ένα μήκος περίπου 11m και ο κατευθυνόμενος προς την στεριά περίπου 11,50 m. Προφανώς έχει να κάνει με τα ερείπια μιας προγενέστερης τοποθετημένης επικάλυψης ανάμεσα στα εγκάρσια τείχη. Κοντά στα 3,50m ανατολικά της μάζας από ραγισμένες πέτρες και κονίαμα βρίσκεται ένα εγκάρσιο τείχος σε βόρεια και νότια κατεύθυνση με αρμούς κονιάματος (στην χερσαία πλευρά +0,60 m στην πλευρά της λίμνης +0,45 m καλά διατηρημένη). Το συνολικό του μήκος ανέρχεται στα 16,50 m και έχει πλάτος περίπου 1,90 m. Ο αρχικός

προσδιορισμός και η συνάφεια της οικοδομής δεν μπορούν να γίνουν γνωστά ούτε από τη μάζα από ραγισμένες πέτρες και κονίαμα ούτε από το εγκάρσιο τείχος. Είναι σίγουρο μόνο ότι ανήκαν στις οικοδομές που βρίσκονταν στην στεριά. Κάπου 30 m δυτικά του αιχμηρού θραύσματος από ραγισμένες πέτρες και κονίαμα ξεκινά μια ζώνη φυσικά στερεοποιημένη που φτάνει 10 m πλάτος η οποία εκτείνεται έως 50 m ανατολικά του εγκάρσιου τείχους. Δίπλα στα χαλίκια περιλαμβάνονται ραγισμένες πέτρες με διάμετρο 15 cm και πολυάριθμα κομμάτια από κεραμικά. Αξιοσημείωτη είναι η σκληρότητα του παγιωμένου υλικού και το ότι περιλαμβάνονται κομμάτια από κεραμικά. Η μάζα δείχνει σήμερα οριζόντια εξισωμένη και είναι όμοια στη σύνθεση του στερεώματος της παραλίας μπροστά και δυτικά του τείχους της λίμνης. Αντίθετα δεν έχει να κάνει με το στερέωμα της παραλίας επειδή βρίσκεται στην ενδοχώρα στην κατασκευή στην πλευρά της λίμνης και είναι φυσική.

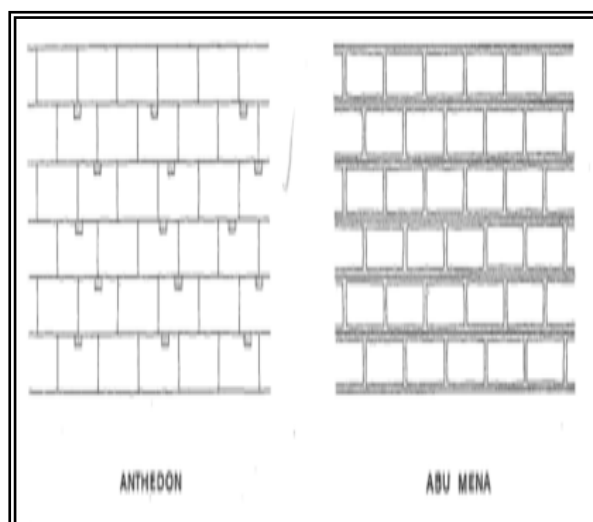
2.10. Τα αυλάκια.

Τα αυλάκια παρατηρούνται στην ίδια διατηρημένη υπόσταση της νότιας προβλήτας, στον βόρειο μόλο, μόνο στο έκτο εγκάρσιο τείχος και σε λίγες θέσεις του μακρού τείχους στην πλευρά του λιμανιού. Αυτό το γεγονός τεκμηριώνει ότι η νότια προβλήτα δε χτίστηκε σε άλλη περίοδο εξαιτίας του βόρειου μόλου (η κακή διατηρητέα κατάσταση του ανατολικού μόλου και το κεντρικό χτίσιμο αποτελούν σε αυτήν την περίπτωση μια εκτίμηση). Η σχετική σπανιότητα των αυλακιών στο βόρειο μόλο θα μπορούσε να αιτιολογηθεί στις εργασίες ανάλογα με το τι θα επικάλυπτε ο βόρειος μόλος στη νότια προβλήτα. Πιθανό είναι η τεχνική αυτή πρώτα να εφαρμόστηκε στον ήδη χτισμένο μόλο και μετά στη νότια προβλήτα . Στα αυλάκια του μακρού και του εγκάρσιου τείχους της νότιας προβλήτας είναι συχνές οι επικαλύψεις με κονίαμα στο πάνω άκρο του αυλακιού.

Εικόνα 17 : Οι αυλακώσεις.

Η είσοδος της τεχνικής του τείχους με αυλακωτές μορφές ενσωματωμένων τετραγώνων αντιστοιχεί στην χρονική περίοδο κατά την οποία ο βυζαντινός οικισμός ήταν σε άμυνα.

Εικόνα 18 : Τρόπος χτισίματος της προβλήτας.

2.11. Ο βόρειος μόλος.

Το συνολικό μήκος της παραθαλάσσιας πρόσοψης από τον ανατολικό πύργο ανέρχεται στα 164,50 m. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού, 150 m περίπου, διατηρείται στο ίδιο ύψος πάνω από την επιφάνεια του νερού. Το υπόλοιπο τμήμα από εκεί μπορεί να συνεχίζεται μέχρι το ανατολικό τέλος του μόλου μόνο κάτω από το νερό. Με βάση την κατευθυντήρια πορεία ο βόρειος μόλος δεν οδηγείται ευθύγραμμα, αλλά δείχνει προς το βορρά. Ανατολικά του ανατολικού πύργου των παραθαλάσσιων τειχών προεξέχει της θάλασσας ένα ρήγμα, το οποίο εξακριβώνεται με σιγουριά σε απόσταση των 78,50 m. Αυτή η ραγισμένη χαραγμένη πορεία έχει το ρόλο ενός βοηθητικού κυματοθραύστη, ο οποίος λειτουργεί για τη διανομή της θραύσης των κυμάτων .

Η συνολική πλευρά του μόλου καταπονθήθηκε πολύ κατά τη διάρκεια των αιώνων από τις δυνάμεις των θραύσεων των κυμάτων και λόγω αυτών καταστράφηκε μέχρι την επισώρευση χαλικιού. Η συντήρηση των ευρημάτων δείχνει ωστόσο μια εξωτερική πρόσοψη με ανώμαλη πορεία . Η επιφάνεια απεναντίας είναι περίπου οριζόντια και παρουσιάζεται το υψηλότερο σημείο της στα +0,80 m. Η πρόσοψη του μόλου διατηρείται ως επί το πλείστον κάτω από το νερό. Η συνολική έκταση του μόλου στο μεσαίο τμήμα υπολογίζεται γύρω στα 21m.

Εικόνα 19 : Ο βόρειος Λιμενοβραχίονας (I).

Εικόνα 20: Ο βόρειος Λιμενοβραχίονας (II).

2.12. Νότια προβλήτα.

Η νότια προβλήτα εξελίχθηκε με τον άξονα της σε οξεία γωνία προς τον βόρειο μόλο και σε αμβλεία γωνία με την υποτιθέμενη δυτική προβλήτα. Από τα απομεινάρια του πέτρινου τείχους, το μεταβατικό σημείο προς τη δυτική προβλήτα, εκτείνεται η νότια προβλήτα ευθύγραμμη μέχρι τον ανατολικό μόλο. Το δυτικό τμήμα της προβλήτας παραμένει διατηρημένο, ενώ το ανατολικό τμήμα της νότιας προβλήτας μόνο κάποιο μικρό κομμάτι είναι ορατό κάτω από το νερό, το υπόλοιπο, μέχρι τη σύνδεση με τον ανατολικό μόλο, είναι επιστρωμένο με χαλίκια. Η νότια προβλήτα ήταν χτισμένη σύμφωνα με τα κατασκευαστικά πρότυπα, όμοια με τον βόρειο μόλο. Τα ασβεστωμένα μακρά τείχη της λεκάνης και της υπαίθρου μαζί με τα συνδεδεμένα εγκάρσια τείχη είναι κατασκευασμένα από κύβους. Οι θάλαμοι επικαλύπτονται από μείγμα αποτελούμενο από χονδροειδείς πέτρες, κονίαμα και περιστασιακά επίσης κομμάτια. Τα ερείπια του παραλιακού μακρού τείχους και αυτά που βρίσκονται στο εγκάρσιο τείχος είναι ελεύθερα όπου παραμένουν κοντά σε νερό. Οι διατηρημένες κορυφές του μακρού τείχους είναι γενικά ίδιες από το τρίτο ως το ένατο τείχος και απέχουν κλιμακωτά από τη στεριά, στην πλευρά του λιμανιού.

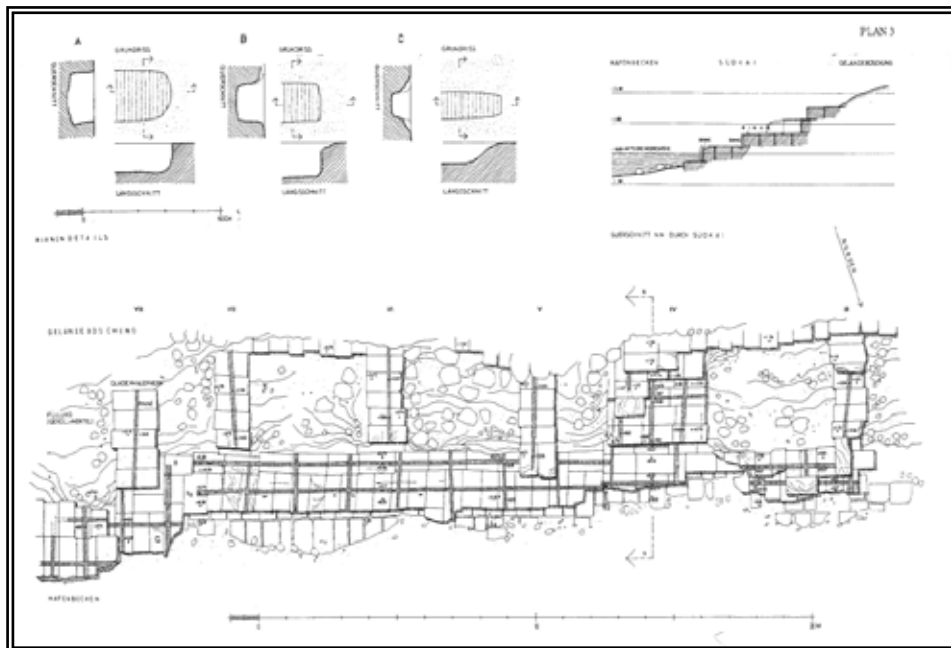

Εικόνα 21 :Η νότια διασωθείσα προβλήτα.

Εικόνα 22: Οι χονδροειδής πέτρες.

Περίπου 3 m νότια και εξωτερικά του χερσαίου μακρού τείχους και απέναντι από το ένατο εγκάρσιο τείχος ξεπροβάλλει ανατολικά ένα τετράγωνο τείχος με κατεύθυνση από βορρά προς νότο.

Εικόνα 23 : Η κάτοψη και τομή της νότιας προβλήτας.

2.13. Χρονολόγηση κτιριακού αποθέματος.

Η χρονολόγηση κτιριακού αποθέματος του σχεδίου του λιμανιού και των υπόλοιπων οικοδομημάτων στην πλευρά της λίμνης μπορεί να γίνει στην τεχνική οικοδόμησης μόνο με χονδροειδή περιγράμματα. Μέχρι στιγμής είναι αναγνωρίσιμο το σχέδιο ομοιόμορφα και δίνει αρκετές υποδείξεις για χρονολόγηση στα μεταγενέστερα χρόνια, όπως υποδεικνύει ο Λεχμαν-Χαρτλεμπεν. Το σχήμα της οικοδομής σε σύνδεση με τα χρησιμοποιούμενα υλικά: κονίαμα και ραγισμένες πέτρες σε συνδεδεμένο κονίαμα και χειρωνακτική τεχνική εργασίας δείχνει τα σχέδια μας από το 4 μ. Χ. Η τεχνική οικοδόμησης των λιγότερο ορατών ερειπίων δεν αντιφάσκει με την χρονολόγηση της Ελληνιστικής εποχής.

2.14. Ιστορική κατακλείδα λιμανιού.

Ένα από τα εντυπωσιακά χαρακτηριστικά στο λιμάνι της Ανθηδόνας είναι πως όλα τα ορατά ερείπια των έργων του λιμανιού ανήκουν σε μία περίοδο. Η περίοδος χρονολογείται από τα στοιχεία των τεχνικών οικοδόμησης από την ύστερη Ρωμαϊκή ως την πρώιμη Βυζαντινή εποχή. Επιπλέον, μπορούν να προσδιορίσουν μόνο το όριο μετά το οποίο έγινε ανέγερση των κατασκευών. Παρόλα αυτά, η ύστερη Ρωμαϊκή ή πρώιμη Βυζαντινή εμφανίζονται την περίοδο που υποδεικνύεται από τις ιδιαιτερότητες της αρχιτεκτονικής. Επίσης, δεν υπάρχει στιλβωμένο Βυζαντινό στοιχείο, ορατό στην επιφάνεια στην πλευρά του λιμανιού, που να υποδεικνύει κατάληψη στον 8^ο/9^ο αι. Το ύστερο κεραμοποιείο που βρέθηκε στον βυθό της θάλασσας στο λιμάνι και κοντά στους μόλους απλά δείχνει ότι το λιμάνι ήταν τουλάχιστον σε περιστασιακή χρήση. Δεν υπάρχουν ίχνη παλαιότερων έργων στο λιμάνι, τα οποία θα πρέπει να εξαλείφθηκαν από τα έργα που σώζονται μέχρι σήμερα (αν και είναι αρκετά πιθανό ότι κάποια παλαιότερα απομεινάρια ίσως είναι καλυμμένα με χώμα ή άμμο ειδικά στο δυτικό τμήμα του λιμανιού). Δεν υπάρχει ωστόσο αμφιβολία ότι πρέπει να υπήρχαν έργα στο λιμάνι πριν την ύστερη Ρωμαϊκή

σύμφωνα με τον άνεμο. Μια αλλαγή ίσως ήρθε στα τελευταία χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου, που ήταν η αρχή της ναυτιλιακής δραστηριότητας των Βοιωτών. Αυτή η δραστηριότητα δείχνει πως ήταν σε μικρή έκταση αρχικά. Ο Διόδωρος υποστηρίζει ότι φτιάχτηκαν 100 πλοία και 100 παραπήγματα. Το έργο θα διαδιδόταν στα διαφορετικά λιμάνια. Κάποια από τα παραπήγματα ήταν στην Ανθηδόνα, αλλά η θέση τους είναι άγνωστη, μάλλον όχι πολλά, καθώς το καθένα καταλάμβανε τουλάχιστον 6m ακτής. Η σπουδαιότητα της Ανθηδόνας ως στρατιωτικό λιμάνι δεν κράτησε πολύ. Η Ανθηδόνα ωστόσο παρέμεινε χρησιμοποιούμενο λιμάνι για φάρμα και εμπόριο τους αιώνες που ακολούθησαν, φαίνεται πως ήταν αρκετά προσοδοφόρο στην εποχή του Ηρακλείδη (τέλη 3^{ου} αι. μ. Χ.) έτσι το λιμάνι μπορούσε πάλι να έχει στρατιωτική σημασία. Η ακόλουθη καταστροφή της πόλης αχρήστευσε το λιμάνι, χωρίς όμως να υπάρχουν ορατές αποδείξεις. Η πόλη πιθανότατα ξανακτίστηκε και απέκτησε ευημερία. Το λιμάνι δεν ξανακτίστηκε σε τέτοια έκταση, αλλά δεν μπορούμε να καταλήξουμε λόγω του ότι ο Πausanias δεν αναφέρει το λιμάνι στην περιγραφή του.

Έτσι φτάνουμε στην περίοδο όπου σύμφωνα με τις αρχαιολογικές αποδείξεις χτίστηκαν οι εγκαταστάσεις που έχουν απομείνει. Αργότερα η κύρια τοποθεσία κατάληψης ήταν κοντά στο σημερινό χωριό Λουκίσια, όπου ιδρύθηκε η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο δεύτερο μισό του 11^{ου} αι.

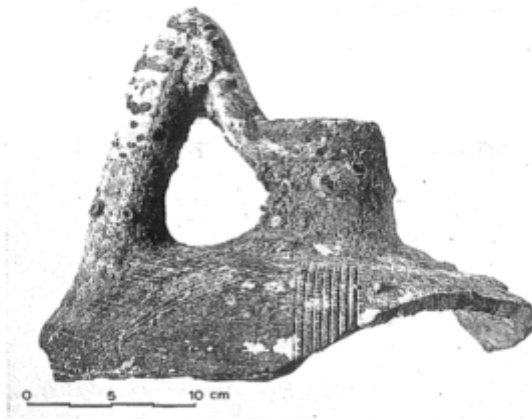
Εικόνα 25 : Εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στα Λουκίσια

Οι εγκαταστάσεις του λιμανιού χρονολογούνται από τον 6^ο ή τον 7^ο αι. Στις αρχές του 6^{ου} αι. οι Βυζαντινοί άρχισαν να δίνουν περισσότερη σημασία στην ναυτική δύναμη. Για κάποιον καιρό η θάλασσα ήταν ο ασφαλέστερος τρόπος μετακίνησης, λόγω της αυξανόμενης απειλής στην στεριά, κυρίως στις Βαλκανικές επαρχίες της Αυτοκρατορίας. Η αναγκαιότητα διατήρησης ενός μεγάλου σταθερού στρατού αποφεύχθηκε, καθώς οι ενισχύσεις μπορούσαν να κινούνται γρήγορα στην θάλασσα για την αντιμετώπιση απειλής στην στεριά. Πραγματικά δεν ξέρουμε τίποτα για τις ναυτικές βάσεις σε αυτήν την περιοχή πριν τον 9^οαι. όπου η κύρια ναυτική βάση στο θέμα της Ελλάδας δείχνει να είναι ο Χρεπτός ένα ακόμα σημαντικό κέντρο κατασκευής πλοίων. Άλλα γεγονότα του ύστερου 7^{ου} αι. δείχνουν να παρέχουν το τελευταίο πιθανό πλαίσιο για το χτίσιμο των λιμανιών στην Ανθηδόνα. Δυο φορές σε αυτήν την περίοδο οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες προσπάθησαν να επανακτήσουν έλεγχο στις κατειλημμένες από τους Σλάβους περιοχές της Ελλάδας και ίσως να χρησιμοποίησαν μερικά λιμάνια στην Ελλάδα για την υποστήριξη των εκστρατειών τους.

2.15. Κεραμική.

Στην περιφέρεια του λιμανιού και στην κλίση της Ακρόπολης κοντά στο τείχος συναλλαγής εντοπίζονται θραύσματα, τα οποία ανήκουν στην Ελληνιστική περίοδο. Επίσης βρίσκονται κομμάτια βαμμένα σε κόκκινο από την κεραμική της εποχής του Καίσαρα, περαιτέρω μερικά χονδροειδή κομμάτια κεραμικής χρήσης τα οποία ανήκουν στον 4^ο-5^ο αι.μ. Χ. Από την Ελληνιστική εποχή υπάρχει ένας μαύρος λύχνος που δείχνει να είναι βαμμένος και βρισκόταν περίπου στο μέσο της λεκάνης. Την προσοχή μας ελκύουν θραύσματα της Βυζαντινής εποχής. Δεν υπάρχει κανένα άρτιο κομμάτι κεραμικής, το οποίο να μπορεί να περιγραφεί με σιγουριά ως Βυζαντινό. Κυρίως όμως λείπει η στιλβωμένη κεραμική από τα σκορπισμένα ευρήματα.

Μια ακόμα ομάδα από θραύσματα μπορούμε να σώσουμε από την λεκάνη και από το πόδι του ανατολικού φράγματος του λιμανιού. Αυτά τα κομμάτια δεν συνδέονται με το έργο του τείχους. Δίνουν μόνο μια υπόδειξη για την χρήση του λιμανιού σε μια συγκεκριμένη περίοδο. Στα ουσιώδη δεν μπορούσε αυτό το κομμάτι να έχει να κάνει με ξεπλυμένο υλικό, το κομμάτι Α βρίσκεται με όμοια τεμάχια στην ανατολική πλευρά του εδάφους βόρεια της εισόδου του λιμανιού. Κάτω από αυτά τα ευρήματα βρίσκονται διατηρημένα ορισμένα χαρακτηριστικά κομμάτια. Και τα δυο κομμάτια στις εικόνες 26 και 27 εκπροσωπούν μια μεγαλύτερη ποσότητα όμοιων θραυσμάτων από αμφορείς.

Εικόνα 26 : Θραύσμα από αμφορέα (I)

A. Κοντός λαιμός με στόμιο σε σχήμα χωνιού, μη σχηματισμένα χείλη, πλατιοί ώμοι. Οι λαβές ανεβαίνουν από τα χείλη και σχηματίζουν ένα αιχμηρό ράγισμα. Από τους ώμους οριζόντιες διακοσμητικές σχισμές, σε πρότυπο πυγμαχίας, δηλαδή με λοξές αυλακώσεις.

Εικόνα 27 : Θραύσμα από αμφορέα (II)

B. Κάπως μακρύτερος λαιμός από το A εξωτερικά στραμμένα χοντρά χείλη, ώμοι πιο απότομοι από το A, λαβές όμοιες, με λιγότερο αιχμηρό ράγισμα. Από τους ώμους οριζόντιες αυλακώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 «ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ»

3.1. Η πόλη στις μέρες μας.

Σήμερα στην Ανθηδόνα δεν υπάρχει κανένα αρχαίο υπόλειμμα κτιρίου από εκείνα των παραθαλάσσιων κτισμάτων αλλά ούτε και από τα ίχνη των τειχών της πόλης . Το επόμενο χωριό , τα Λουκισία , βρίσκεται 2 km νότια στον κατήφορο του Μεσαπίου και κατοικήθηκε από αγρότες. Εύφορα χωράφια λαχανικών και σιτηρών , ελαιόδεντρα , σπωροφόρα δέντρα και δάση με κυπαρίσσια , συναντώνται από το χωριό μέχρι την ακτή . Στον κόλπο του λιμανιού από την Ανθηδόνα υπάρχουν αγκυροβολημένα μικρά καΐκια.

3.2. Η περιοχή και τα τείχη της πόλης.

Ακόμη και σήμερα ο διατηρημένος πωρόλιθος του τείχους της πόλης κλείνει μια περιοχή από 0,3 km . Το έδαφος ανηφορίζει από την ακτή προς το Νότο γενικώς ήπια και είναι κατειλημμένο με χωράφια από λαχανικά , σιτηρά και σε αποστάσεις με φυτεμένα σπωροφόρα δέντρα και ελιές . Στα νοτιοανατολικά της περιοχής της πόλης το πεδινό έδαφος δεν κατηφορίζει συμμετρικά στην ακτή , αλλά ανηφορίζει σε μια πεδινή στρογγυλή κορυφή , η οποία καταλήγει σε δύο τάρτσες απόκρημνα στη θάλασσα. Οι εμφανείς πεσμένοι σχηματισμοί αποτελούνται από σκληρά κοκκινωπά βράχια γρανίτη. Αυτά γοητεύουν από την ανατολή όπως ένα ακρωτήριο (ή πρόποδες του βουνού)

Εικόνα 28 :Τα κοκκινωπά βράχια στη βορειοανατολική πλευρά.

Η στρογγυλή κορυφή μπορεί να χαρακτηριστεί η αρχαιότερη θέση της αποικίας. Η βόρεια και η βορειοδυτική πλευρά του λόφου της Ακρόπολης καταλήγουν σε μια απότομη κατηφόρα , η οποία οδηγεί στο παραλιακό μέρος. Η παραλιακή γραμμή εκτείνεται από τη δυτική περιοχή της πόλης περίπου μέχρι το μισό του. Κατά προσέγγιση η ανατολικοδυτική διεύθυνση οδηγεί σε μια πεδινή στροφή προς την ξηρά και τελικά φθάνει την δυτική κατηφόρα της Ακρόπολης . Αυτή η ταλάντωση δείχνει χαρακτηριστικά την πορεία του λιμανιού της Ανθηδόνας. Ο κόλπος ανατολικά της Ακρόπολης απέναντι από τον κόλπο του λιμανιού δεν έχει σαφή μορφή .

Η πορεία του τοίχου είναι εξακριβωμένη . Από τον ανατολικό πύργο μέχρι τον « δυτικό τοίχο » διακρίνεται σαν επισσώρευση από γή , θρύψαλα και εξασθενημένους ογκόλιθους που βρίσκονται μερικά μέτρα πίσω από τη γραμμή της παραλίας . Παρουσιάζεται η πεδινή ζώνη , η οποία αποκόπτεται ανώμαλα από την περιοχή της παραλιακής γραμμής κάτω από το νερό . Η κατασκευή « δυτικού τοίχους » δεν είναι αναγνωρίσιμη , παρόλα αυτά δείχνει σαφώς ότι ο διασωζόμενος όγκος χρησιμοποιούταν ως πύργος . Νότια του πύργου η πορεία του τοίχους της πόλης πάνω σε ένα δρόμο 230 m δεν είναι αναγνωρίσιμη .

Στην θαλάσσια πλευρά της Ακρόπολης κοντά στην προαναφερόμενη μύτη του βράχου με 20 m μήκος περίπου , σε ένα μέρος με 3 στρώματα πάνω από το έδαφος του βράχου τα διασώζονται απομεινάρια της πρόσοψης του

τείχους. Τα υπολείμματα σουβά αφήνονται μεταξύ των αρμών που απέχουν , ο ένας με τον άλλο , τόσο λίγο όπως εξακριβώνεται και σε άλλες θέσεις των τειχών της χώρας .

Εικόνα 29 :Η δυτική πλευρά της Ακρόπολης ή μαγούλας όπως είναι σήμερα .

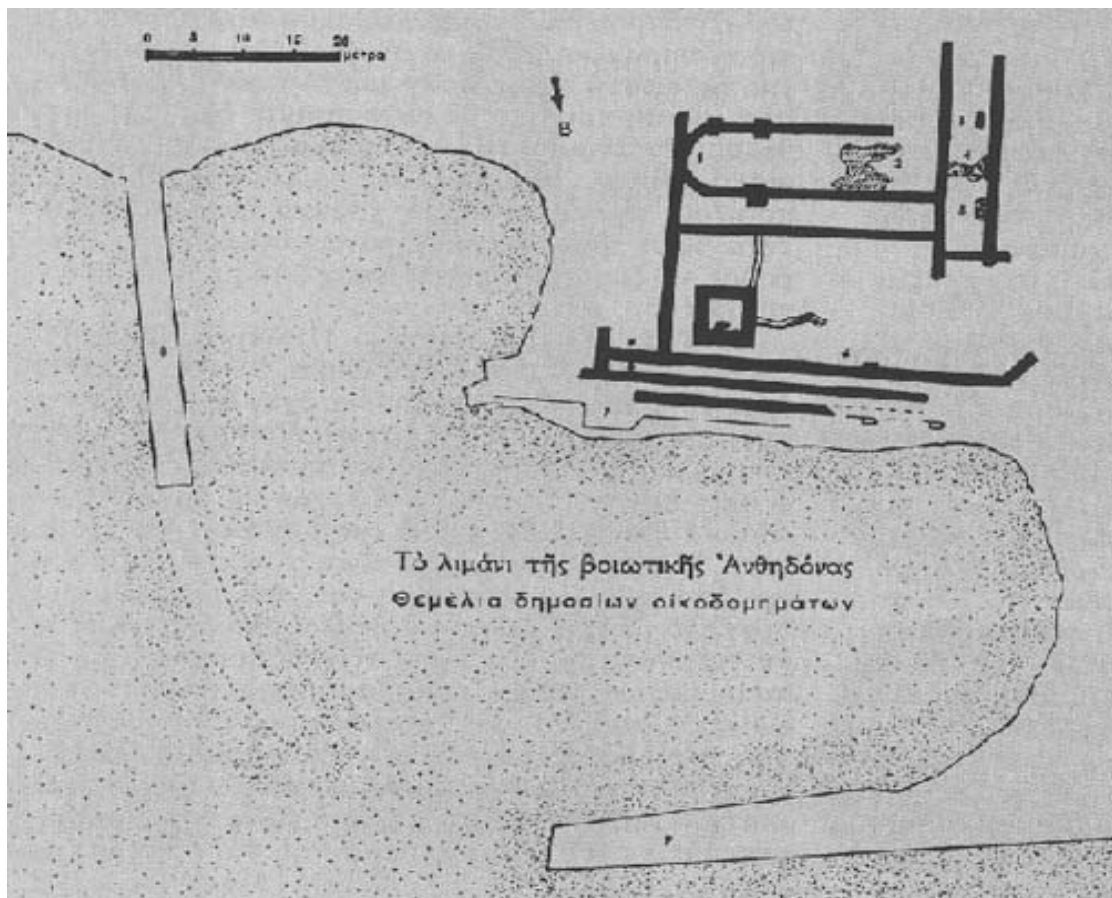
3.3. Τα υπολείμματα των κτιρίων.

Σε αυτή την περιοχή διασώζονται ως επί το πλείστον ο βόρειος μόλος, ο ανατολικός μόλος και η νότια προκυμαία . Η είσοδος του λιμανιού βρίσκεται βόρεια του ανατολικού μόλου . Πιο βόρεια από την είσοδο δεν βρίσκεται ένας ολοκληρωμένος μόλος αλλά μόνο μια σειρά από « πέτρες » η οποία εδώ προφυλάσσει το λιμάνι από την ανατολή. Τα τείχη μπροστά από την Ακρόπολη (ανατολικός τοίχος) βρίσκονται κάτω από το νερό και όχι σε άμεση συνάφεια με την κατασκευή του λιμανιού . Ανατολικά του ανατολικού μόλου, πριν τον κόλπο και βόρεια βρίσκονται τα μισά υπολείμματα μέσα στο βυθό.

Με βάση τα υπολείμματα , που προέρχονται από τη σειρά των θεμελίων του βυθού, φαίνεται ότι ο ανατολικός μόλος και η κεντρική

εποικοδόμηση συνδέονται. Με μια ματιά στο λιμάνι καταλαβαίνεις το αυστηρό σύστημα οχύρωσης του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο βόρειος μόλος να αποτελεί την άμεση συνέχεια του παραλιακού μέρους του τείχους της πόλης. Πίσω από τη νότια προκυμαία βρίσκονται τα υπόλοιπα των θεμελίων (ευρήματα από την ανασκαφή του Rolfe 1889), τα οποία για τον Ορλάντο ορίζονται ως πρώιμη χριστιανική βασιλική οικοδομή. Τα κτήρια που βρέθηκαν από τον Rolfe είναι σήμερα λεηλατημένα κατά ένα μέρος και τελείως καλυμμένα από χώμα.

Εικόνα 30 : Ευρήματα από την ανασκαφή του Rolfe .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 «ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ»

Φεύγοντας από Αθήνα και πριν φτάσουμε στην μεγάλη γέφυρα της Χαλκίδας, στρίβουμε δεξιά και διασχίζουμε μία βιομηχανική ζώνη (Γλύφα). Κατόπιν συναντάμε την διασταύρωση όπου φαίνεται η εικονιζόμενη πινακίδα.

Εικόνα 31 : Πινακίδα εισόδου στην περιοχή.

Ακολουθώντας την εικονιζόμενη πορεία οδηγούμαστε στο χωριό «**ΛΟΥΚΙΣΙΑ**» και δεξιά το λιμάνι της **ΑΝΘΗΔΟΝΑΣ**. Η προσπέλαση ππου λιμανιού γίνεται είτε από το νότιο τμήμα προς το μέρος της ακρόπολης από όπου συνεχίζουμε με τα πόδια για το λιμάνι, είτε από τη βόρεια παραθαλάσσια που φτάνει κατευθείαν στο λιμάνι.

Εκτός από το λιμάνι της Ανθηδόνας εντοπίζεται και ένα μικρότερο λιμανάκι. Το λιμανάκι αυτό κατασκευάστηκε στην δεκαετία του 70' για την ευκολία των ψαράδων της Ανθηδόνας αλλά και για την προστασία των μικρών καϊκιών από τους ισχυρούς ανέμους. Η κατασκευή του έγινε ακριβώς δίπλα στην

αρχαία προβλήτα. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή αυτή ήταν βαρέλια μεταλλικά , πέτρες και σκυρόδεμα για να δέσουν όλα μαζί .Όταν έχει άμπωτη και τα νερά υποχωρούν τότε οι βαρκούλες που είναι μέσα στο λιμανάκι ακουμπούν στον βυθό της θάλασσας , έτσι αυτό το λιμανάκι πλέον δεν χρησιμεύει και δεν είναι το κατάλληλο για την προστασία των καϊκιών. Η σημερινή του όψη θυμίζει βάλτο.

Εικόνα 32 : Τα βαρέλια τοποθετημένα στο λιμανάκι.

Εικόνα 33 : Οι βαρκούλες αραγμένες στο λιμανάκι.

Εικόνα 34 : Πρώτη όψη λιμανιού.

Εικόνα 35 : Δεύτερη όψη λιμανιού.

Φτάνοντας εκεί ο χώρος φαίνεται αρκετά έρημος και εγκαταλελειμμένος ίσως και ξεχασμένος και τα λίγα σημάδια του λιμανιού θυμίζουν παλιές δόξες. Από το σημείο αυτό φαίνεται η **ΒΟΡΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑ**.

Εικόνα 36 : Η Βόρεια Εύβοια-Θέα (I).

Εικόνα 37: Η Βόρεια Εύβοια-Θέα (II).

Υπάρχει μια περίεργη ησυχία αλλά και μια ανησυχία συγχρόνως γιατί ο χώρος να είναι τόσο παγωμένος; Μήπως σου φωνάζει εγκατάλειψη; Μήπως κάτι θέλουν να σου πουν οι πέτρες που χτυπιούνται από το κύμα; Μήπως ζητούν κάποιους που πρέπει να ενδιαφερθούν και να αξιοποιήσουν τον χώρο; Και φτάνει το απόγευμα η δύση του ηλίου έρχεται ξαφνικά παίρνει άλλη μορφή. Άρχισε να ζωντανεύει και να χρωματίζεται.

Εικόνα 38 : Η Δύση του ηλίου σε διαδοχικές φάσεις (Φάση πρώτη).

Εικόνα 39 : Η Δύση του ηλίου σε διαδοχικές φάσεις (Φάση Δεύτερη).

Οι βαρκούλες στο μικρό κόλπο φαίνονται ήρεμες μέσα στα χρώματα του ήλιου. Ο ήλιος συνεχίζει να πέφτει και όποιος βρίσκεται εκεί βλέπει το πιο ωραίο ηλιοβασίλεμα. Εκεί αρχίζει να δημιουργεί η φαντασία ,γυρίζεις τον χρόνο πίσω και σκέφτεσαι πόσο ζωή είχε αυτός ο τόπος. Πιο πάνω ήταν η ακρόπολη (σήμερα Μαγούλα), με τα πόδια και ανεβαίνεις το ύψωμα. Δύσκολα περνάει αυτοκίνητο ακόμα και 4X4. Αριστερά κάτω ο γκρεμός και τα βράχια, απότομα δεξιά επάνω ο λόφος και περνάς δίπλα από τα τελευταία θεμέλια της ακρόπολης και καταλήγεις στο πιο ψηλό σημείο του Αρχαίου οικισμού.

Εικόνα 40: Πανοραμική φωτογραφία από το ψηλότερο σημείο της Ακρόπολης.

Εικόνα 41: Βραχώδης ακτή.

Εικόνα 42 : Ο στενός χωματένιος δρόμος γύρω από το λιμάνι.

Θεά καταπληκτική αγναντεύεις τον Βόρειο Ευβοϊκό κόλπο, το αρχαίο λιμάνι πίσω το χωριό Λουκίσια και έναν ήλιο που χάνεται μέσα στην θάλασσα και στα βουνά .

Εικόνα 43: Χώρος με αρχαία ευρήματα (Μαγούλα).

Εικόνα 44 : Χώρος έτοιμος προς θεμελίωση.

Εικόνα 45: Χώρος με αρχαία ευρήματα μετά από εκσκαφή.

Εικόνα 46 : Αρχαία ευρήματα κάτω από τον χωμάτινο εγκαταλειμμένο χώρο.

Εικόνα 47: Αρχαία ευρήματα.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εκσκαφή μιας οικοδομής που έχει σταματήσει γεμάτη από σημάδια του παρελθόντος.

Εικόνα 48 : Η εκσκαφή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

«ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ»

5.1. Σύγχρονες έρευνες και αναφορές.

Κατόπιν αυτοψίας που πραγματοποιήθηκε στο χώρο διαπιστώθηκε η εγκατάλειψη και η απουσία στοιχειωδών υποδομών που υποδηλώνουν την ύπαρξη του αρχαίου λιμανιού της Ανθηδόνας και την εγκατάλειψη του χώρου. Ο σκοπός είναι να ζωντανέψει ο τόπος, να προστατευτεί, να σταματήσει η καταστροφή, να καθαρίσει ο χώρος από τα εγκαταλελειμμένα καΐκια, να φύγουν τα πρόσθετα στοιχεία στο χώρο του λιμανιού «Βαρέλια» κ.τ.λ. και τέλος να αξιοποιηθεί ο χώρος και να αναδειχθεί η χαμένη ομορφιά. Με γνώμονα τις ανάγκες του λιμανιού και την προσωπική μας αισθητική καταλήξαμε στις παρακάτω προτάσεις, που σαν σκοπό είχαν την ανάδειξη και ανάπτυξη του λιμανιού.

5.2. Προτάσεις βελτίωσης του συγκοινωνιακού.

- ✓ Βελτίωση του βόρειου και νότιου δρόμου προσπέλασης και δημιουργία χώρων στάθμευσης (parking) για την ευκολότερη πρόσβαση του επισκέπτη στον αρχαιολογικό χώρο .
- ✓ Τοποθέτηση ειδικών πινακίδων στους παράπλευρους δρόμους με την κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου και το σημείο όπου βρίσκεται ο επισκέπτης. Η ανάδειξη τους μπορεί να γίνει με την τοποθέτηση ειδικού φωτισμού.
- ✓ Τοποθέτηση αρκετών πινακίδων ενδεικτικών του αρχαίου λιμανιού τόσο στην Εθνική Οδό όσο και στους τοπικούς δρόμους της Χαλκίδας.
- ✓ Απαγόρευση της πρόσβασης στην παραλιακή οδό για κάθε είδους τροχοφόρο εκτός των υπηρεσιακών οχημάτων.

- ✓ Πλακόστρωση του δρόμου που περνά μπροστά από το λιμάνι και κατασκευή μονοπατιών ή σκαλιών που να ανεβαίνουν στο ύψωμα.
- ✓ Κατασκευή πέτρινου μονοπατιού διακοσμημένο με διακριτικό φωτισμό παγκάκια και φωτογραφίες με μικρό ιστορικό γύρω από την Ακρόπολη.
- ✓ Διαμόρφωση πεζοδρομίου με σταμπωτό δάπεδο.

Εικόνα 49: Πρόταση για σχέδιο πεζοδρόμου.

- ✓ Χωροθέτηση ποδηλατόδρομου.

5.3. Προτάσεις στάθμευσης των οχημάτων.

- ✓ Κατασκευή υπαίθριου χώρου στάθμευσης δίπλα στο χώρο του αρχαίου λιμανιού, η οποία θα είναι φιλική προς το περιβάλλον και διαμορφωμένη σύμφωνα με τις αρχές της αρχιτεκτονικής τοπίου. Οι χρήστες θα μπορούν να σταθμεύουν τα οχήματά τους προσωρινά και να συνεχίζουν με τα πόδια.
- ✓ Κατασκευή ράμπας σε σημείο κοντά στο λιμάνι, η οποία θα εξυπηρετεί ανθρώπους με ειδικές ανάγκες.

5.4. Προτάσεις φωτισμού του λιμανιού.

- ✓ Τοποθέτηση γυάλινων προθηκών με φωτισμό κατά μήκος της πλακόστρωτης παραλιακής οδού. Στο πλακόστρωτο θα τοποθετηθούν φωτιστικά σώματα ύψους 3 m ανά 10 m.
- ✓ Τοποθέτηση στεγανών προβολέων ανά 35 m πάνω σε βάση μπετόν 0.40x0.40 m για φωτισμό του ευρύτερου χώρου.
- ✓ Τοποθέτηση χαμηλού φωτισμού ύψους 0.30 m ανά 5 m για τον φωτισμό των στενών μονοπατιών στην ευρύτερη περιοχή του λιμανιού. Στα φαρδύτερα μονοπάτια ο φωτισμός θα τοποθετηθεί ανά 3 m.

5.5. Προτάσεις ανάδειξης της πολιτισμικής κληρονομιάς του χώρου.

- ✓ Δημιουργία μουσείου στο χώρο του λιμανιού, με σκοπό την ανάδειξη της αρχαίας σημασίας του χώρου. Εκεί θα μπορούν να εκτίθενται όλο το υλικό της περιοχής και τα αρχαία κομμάτια που βρίσκονται από τις ανασκαφές.
- ✓ Βελτίωση του λιμανιού με σκοπό την ικανότητα φιλοξενίας πλοίων μουσειακού χαρακτήρα όπως η «**ΑΡΓΩ**» στο Βόλο, όπου θα συμπληρώνουν όλο το χαρακτήρα του χώρου και θα μπορούν ακόμα και να συμμετέχουν στις γιορτές.
- ✓ Καθαρισμός του χώρου και ολοκλήρωση των εκσκαφών στην περιοχή, με σκοπό την συλλογή όλων των αρχαίων ευρημάτων και την έκθεσή τους στο μουσείο.
- ✓ Μεγαφωνική εγκατάσταση αρχαιολογικού χώρου.
- ✓ Ανάπτυξη επισκεψιμότητας με παροχή πληροφοριών και άλλων εξυπηρετήσεων στους επισκέπτες όπως:

1. Τοποθέτηση ταμπελών διάσπαρτων στο χώρο με κατόψεις του αρχαιολογικού χώρου και του λιμανιού όπως και του γύρω χώρου με σκοπό τον προσανατολισμό των επισκεπτών.
2. Τοποθέτηση ταμπελών για την ταυτοποίηση των αρχαιολογικών ευρημάτων.
3. Τοποθέτηση συσκευών ψηφιακής ξενάγησης σε διάφορες γλώσσες.

5.6. Προτάσεις υγιεινής.

- ✓ Καθαρισμός του λιμανιού από πρόσθετα στοιχεία «βαρέλια», από παρκαρισμένες βαρκούλες και σκουπίδια.
- ✓ Περιφρούρηση του χώρου και να οριοθετηθεί με πετρόχτιστο ή ακόμα και με δέντρα.
- ✓ Τοποθέτηση δύο βιολογικών τουαλετών στο χώρο της πλακόστρωτης οδού.
- ✓ Επιφανειακός καθαρισμός, απομάκρυνση μπαζών και σκουπιδιών.
- ✓ Καθαρισμός του νερού του λιμανιού.
- ✓ Φύτευση υψηλού και χαμηλού πρασίνου.

5.7. Προτάσεις ανάπλασης του περιβάλλοντος χώρου.

- ✓ Τοποθέτηση πάγκων ξεκούρασης (παγκάκια) κατά μήκος του πεζοδρομίου ώστε να μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει το τοπίο και το απίστευτο ηλιοβασίλεμα.
- ✓ Τοποθέτηση στο χώρο του πεζοδρομίου διαφόρων γλυπτών και φωτογραφικού υλικού, τα οποία θα χαρίζουν μια ευχάριστη εικόνα στον επισκέπτη.
- ✓ Κατασκευή κτιρίου που για τη στέγαση του μουσείου και αίθουσας προβολών για οπτικοακουστική ενημέρωση.
- ✓ Κατασκευή κτιρίου που θα λειτουργεί ως καφετέρια-εστιατόριο-αναψυκτήριο στο πίσω μέρος του λιμανιού, σε ψηλό και ουδέτερο σημείο. Εκεί θα μπορεί ο επισκέπτης να απολαύσει τη θεά αλλά ένα από τα ωραιότερα ηλιοβασιλέματα.

Εικόνα 50: Προτεινόμενη θέση για καφετέρια-εστιατόριο-αναψυκτήριο.

Εικόνα 51 :Θέα από την προτεινόμενη θέση για την κατασκευή καφετέρας-εστιατορίου-αναψυκτηρίου.

- ν Να καθαριστεί και να αξιοποιηθεί ο πίσω χώρος του λιμανιού σε:
  - α. Χώρο parking.
  - β. Σε μικρό αμφιθέατρο.
  - γ. Σε μικρό μουσείο με εκθετήριο και αίθουσα προβολών
  - δ. Σε ένα μικρό κυλικείο.

**Εικόνα 52:
σχέδιο**

**Πρόταση για
κυλικείου.**

Εικόνα 53 : Προτεινόμενη θέση για την κατασκευή μουσείου, parking, αμφιθεατρο, κυλικειο (Α' οπτική γωνία).

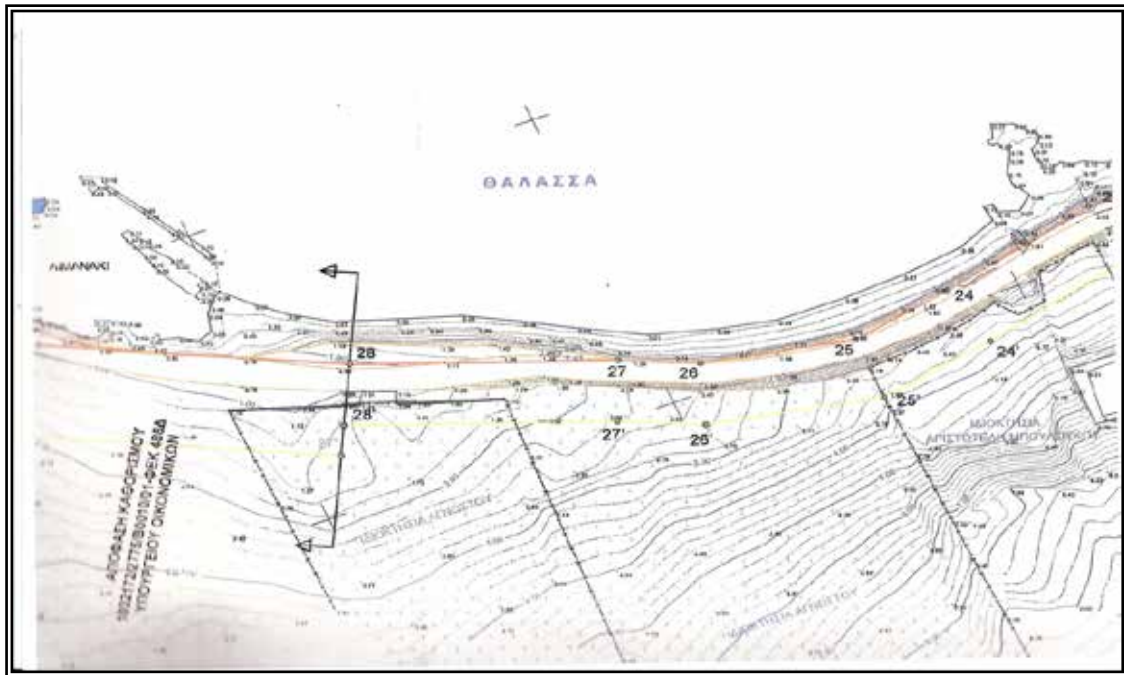

Εικόνα 54 : Προτεινόμενη θέση για την κατασκευή μουσείου, parking, αμφιθεατρο, κυλικειο (Β' οπτική γωνία).

- ✓ Επέκταση των δικτύων ΔΕΗ, ΟΤΕ, ύδρευσης, αποχέτευσης τα οποία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη και ανάδειξη του χώρου.
- ✓ Τοποθέτηση δημόσιων τηλεφωνικών θαλάμων με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση των επισκεπτών.
- ✓ Όλες οι Επεμβάσεις που θα γίνουν στο χώρο θα πρέπει να μην είναι βαθιές και οι εργασίες να έχουν προσθετικό και όχι αφαιρετικό χαρακτήρα.
- ✓ Εφόσον υλοποιηθούν κάποια από αυτά τα «Ανθηδώνεια» θα μπορούν να εορταστούν με μεγαλοπρέπεια στο χώρο του λιμανιού,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 «ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ»

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει προτεινόμενα σχέδια για την εφαρμογή των παραπάνω προτάσεων.

Εικόνα 55 : Τοπογραφικό διάγραμμα περιοχής λιμανιού.

Σχέδιο 1 : Τοπογραφικό διάγραμμα για τον προσδιορισμό γραμμών αιγιαλού και παράλιας του λιμανιού και της γύρω περιοχής.(Μέρος 1) Κλίμακα 1:500.

Σχέδιο 2 : Τοπογραφικό διάγραμμα που υποδηλώνει λεπτομερώς τη θέση για την εφαρμογή των παραπάνω προτάσεων.

Σχέδιο 3 : Κάτοψη ισογείου, δώματος-στέγης και όψη εστιατορίου-(καφετέριας, αναψυκτηρίου). Κλίμακα 1:100.

Σχέδιο 4 : Κάτοψη ισογείου, στέγης και όψη μουσείου. Κλίμακα 1:100.

Σχέδιο 5 : Κάτοψη υπαίθριου θεάτρου. Κλίμακα 1:100.

Σχέδιο 6 : Κάτοψη πρώτου υπαίθριου parking για την στάθμευση 38 αυτοκινήτων. Κλίμακα 1:100.

Σχέδιο 7 : Κάτοψη δεύτερου υπαίθριου parking για την στάθμευση 38 αυτοκινήτων. Κλίμακα 1:100.

Σχέδιο 8 : Λεπτομέρειες. Κλίμακα 1:100

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αγάπη μας για το λιμάνι είναι μεγάλη. Περνώντας συχνά από αυτό το χώρο σκεφτόμαστε πόσο διαφορετικός θα γίνει αν κάποιος ενδιαφερθούν να προωθήσουν μερικές από τις προτεινόμενες λύσεις μας. Ζούμε με την ελπίδα του σήμερα. Περιμένουμε την υλοποίηση των προτάσεων μας για το αύριο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ομήρου Ιλιάδα Β' (στιχ.498,500). Μετάφραση (Ιάκωβου Πολυλά). Αρχαίο κείμενο, Μετάφραση και Σχόλια , Ραψωδία Β' - (βιβλίο 2). Το όνειρο του Αγαμέμνονα και ο Κατάλογος των Πλοίων.
2. Ιστορικός/Γεωγράφος Στράβωνας, (Βιβλ.Θ'404,ίί).
3. Έλληνας Περιηγητής και Γεωγράφος του 2ου αι, Πausanías (Αττικά, κεφ.23,3).
4. Αρχαίος Έλληνας Ιστορικός, Θουκυδίδης (Βιβλ.Ζ' 29,30).

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

5. H. Schlager- D.J.Blackman- J. Schuter,Der Hutten Un Anthedon Mit Bietragen,Topographie Und Geschichte, AA 168,21,(German Bibliography).
6. M.H. Jameson, New Inscriptions From Anthedon.(English Bibliography).
7. J.C.Rolfe, Discoveries at Anthedon in 1889, AJA 6'(1890),104. (English Bibliography).
8. Leake W.M,1835,Travels in Northern Greece. (English Bibliography)

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

9. Υπουργείο Οικονομικών, Γεν .Δ/ση Δ.Π.& Εθν.Κληρ/των,
Δ/ση Δημοσίας Περιουσίας, Τμήμα Αιγιαλού-Παραλίας.
10. Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Έργων,
Τμήμα Κυκλοφορίας.
11. Πετρογραφικές έρευνες βράχων και δειγμάτων κονιάματος από την περιοχή του λιμανιού του Ανθηδόνας.

INTERNET

12. http://www.anthidona.gov.gr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=81&Itemid=209
13. <http://www.arxaiologia.gr/assets/media/PDF/migrated/890.pdf>
Η ιστορία της Εύβοιας, από τον Πέτρο Καλλιγά, Έφορος Αρχαιοτήτων.
14. http://www.limassolmunicipal.com.cy/parc/index_gr.html
15. <http://kireas.org/smf/index.php?topic=374.0>
16. <http://www.imerazante.gr/politiki/malapetsas-1806/>
17. http://www.anthidona.gov.gr/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=81&Itemid=209
18. http://www.eviaportal.gr/euboea_content.asp?ID=1535&LocID=17&MainLocID=21
19. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CF%85%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%B7%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%82>
20. www.limenoscopion.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A2. ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

¹Ηλιάδα 2 508, Πολύβιος XX 5, 7 περιγράφει την άφιξη του Αντίγονου. «..πρός τας εσχατίας της Βοιωτίας προς Λάρυμναν». Αλλά η Λάρυμνα στην πραγματικότητα ήταν Λοκριακή πόλη και τελικά ήρθε μόνον για να συμπεριληφθεί ως μέρος της Βοιωτίας. Το λιμάνι πρέπει να είχε χρησιμοποιηθεί από τον Επαμεινώνδα το 360, αλλά η μαρτυρία υποδεικνύει ότι η αλλαγή ήρθε αργότερα, επίσημα τουλάχιστον. Η λογοτεχνική μαρτυρία φαίνεται να αντικρούεται και πιθανόν να ανακλύπει ένα μπέρδεμα γιατί υπάρχει και η άνω Λάρυμνα, ενδοχώρια, καθώς και το λιμάνι της πόλης, κάτω Λάρυμνα. Κανένας από τους συγγραφείς δεν έχει διευκρινίσει για ποια Λάρυμνα πρόκειται. Ο Pseudo – Scylax πιθανόν να αναφέρεται στην κάτω Λάρυμνα. Ο Λυκόφρονας γράφει στις αρχές του 3ου αι. π. Χ . κάνει την Λάρυμνα Λοκριακή , αλλά δεν συγκεκριμενοποιεί σε ποια Λάρυμνα αναφέρεται. Ο Πολύβιος παραπέμπει κυρίως στο λιμάνι, γιατί ο στόλος του Αντίγονου αλιεύτηκε εκεί απροσδόκητα από την παλίρροια που τον άφησε σε μια τρωτή θέση.. Έτσι η κάτω Λάρυμνα χαρακτηρίστηκε ως η τελευταία πόλη της Βοιωτίας . Ο Στράβωνας περιγράφει την κάτω Λάρυμνα και ακόμα και τη Χαλία στο ότι είναι μέρη της Βοιωτίας και αργότερα λέει ότι η κάτω Λάρυμνα ήταν Λοκριακή και δέχτηκε επίθεση από τους Ρωμαίους στην κάτω Λάρυμνα. Ο Πλούταρχος λέει ότι η κάτω Λάρυμνα ήταν μία από τις τρεις πόλεις της Βοιωτίας που καταστράφηκαν από το Σύλλα το 86 π. Χ.. Ωστόσο ο Πλίνιος φαίνεται να παραπέμπει στην κάτω Λάρυμνα όταν αυτός αναφέρεται στις πόλεις της Λοκριακής ακτής. Τέλος ο Παυσανίας λέει ότι η Λάρυμνα στην θάλασσα ήταν γνήσιο κομμάτι της Λοκρίας, αλλά είχε συμματάσχει εθελοντικά στον Βοιωτικό Σύνδεσμο όταν έγινε ισχυρή η Θήβα.

²Λεία τε πασα και μαλακή

³Οι Sphinx προσεδάφιστηκαν στην Ανθηδόνα με τους πειρατές της για να λεηλατήσουν τη Θήβα.

⁴Οι ανακαλύψεις του J. C. Rolfe στην Ανθηδόνα το 1889,. Δεν δημοσιεύτηκε κάποιο πλάνο από όλη την περιοχή , για να αποδειχτούν τα σημεία που υπήρχαν τα χαρακώματα και μόνο ένα σχέδιο από το λιμάνι. Δημοσιεύθηκε ένα πλάνο από την πρώτη περιοχή των ανασκαφών.

⁵Ωστόσο ο Rolfe πίστευε ότι η πλατφόρμα ήταν πολύ ψηλότερη.

⁶Αυτή η σημαντική εποχή δεν είχε ανασκαφεί τελείως και ευελπιστούμε ότι στο μέλλον οι ανασκαφές θα διασαφηνίσουν αυτό το θέμα.

⁷Άλλοι που έχουν βρεί θησαυρούς είναι τώρα γνωστοί από την Ακρόπολη της Αθήνας από τις Μυκήνες και από το ναυάγιο της Καλιδονίας . Όλα τώρα χρονολογούνται από τη μυκηναϊκή εποχή και είναι πιο αξιολογούμετο ότι ο θησαυρός της Ανθηδόνας περιλαμβάνει δύο άξονες. Cf. F. H. Stubbings, BSA. 49, 1954, 296, συζητάει ότι ο μυκηναϊκός θησαυρός βρέθηκε το 1952 και χρονολογείται μαζί με το θησαυρό της Ανθηδόνας, στην υστεροελλαδική εποχή . Το H. W. Catling (Cypriot Bronzework in the Mycenaean World [1964] 296f.) προτείνει ημερομηνία μεταγενέστερη, για το 12 αι. ή και αργότερα. V. R. D' A. Desborough (The Last Mycenaens and their Successors [1964] 48 n.6) είναι αναποφάσιστοι μεταξύ της υστεροελλαδικής εποχής ή κάποιας μεταγενέστερης . Στο θησαυρό της Γελιδονίας βρέθηκε ένα ναυάγιο/ερείπιο από το 1200 π. Χ..

⁸Δεν προτάθηκε καμία ημερομηνία και ποτέ δεν δόθηκε στο κοινό κάποιο από τα ευρήματα. Βλέποντας τις τελευταίες ημερομηνίες των εγκαταστάσεων του λιμανιού, θα ήταν πιο ενδιαφέρον αν υπήρχε ιδέα για τη χρονολόγηση των τάφων.

⁹J. K. Frazer, Pausanias' Description of Greece 5 (1898) 92-5. Αυτός δημοσίευσε επίσης ένα χρήσιμο χάρτη από τη , συμπεριλαμβανομένης και της Ανθηδόνας .

¹⁰Όπως παρατηρείται στη Σιδονία ένα παρόμοιο ή ίδιο υλικό σουβά- κεραμικού- κροκαλοπαγούς. Χωρίς καμία ειδική έρευνα ανταλλάσετε σύμφυρμα/κροκαλοπαγές.

¹¹Οι διαστάσεις των ογκόλιθων είναι : 1,20 × 0,66 × 0,44 μ.